« ritatis, ad neglectam domum conscientiæ spiritus im« mundus, qui solus exiit, cum spiritibus septem re« dit. Ne ergo post divinæ correptionis exordia anti« quus hostis surripiat, atque ad virtutum confractio« nem trahat, sanctus vir congruè exorat dicens : *Qui « cœpit ipse me conterat,* ac si apertè dicat : Hoc quod « in me exorsus est perficere feriendo ne desinat, ne « desertum me adversario ad contritionem tradat. » Hæc ille. Qui itaque cœpit opus salutis nostræ, ipse nos veram et perfectam humilitatem doceat, et mediis quæ ipse novit, dummodò in peccatum labi non sinat, in hanc virtutem, quæ janua est cæterarum, inducat. Dicat unusquisque cum S. Job, et non sine magno desiderio dicat : *Qui cœpit ipse me conterat, solvat manum suam, et succidat me.* Ipse nimirùm Deus, qui cœpit me quasi humilitate conterere, opus suum hoc perficiat, et penitùs mentem elatam conterat; qui cœpit me à terrenis avellere et à desideriis ambitionis abstrahere solvat manum suam, et penitùs ab eis succidat me, ne per superbiam præceptis illius contradicam, cui debeo obedientiâ et humilitate submitti.

Porrò verba illa, *solvat manum suam, et succidat me*, exponenda sunt sumptâ metaphorâ ab iis qui vi magnâ brachia tollunt, et securim ad radicem arboris adigunt, quâ ictâ tandem arbor decidit. Eâdem prorsùs ratione Deus, cùm vitiorum in nobis silvam demoliri decernit, laborum et ærumnarum ictibus rem totam nullo aut facili negotio conficit. Audi S. Gregorium ad eumdem locum : « Rectè autem subjungi« tur : *Et succidat me.* Cùm enim securos nos ac de « virtutum affluentiâ elatos repentinus vel flagelli dolor « vel infirmitatis tentatio percutit, protinùs ab statûs « sui vertice mentis nostræ elatio succisa cadit, ut de « semetipsâ nihil audeat, sed infirmitatis suæ ictu « prostrata manum levantis quærat. » Hactenùs ille. Hæc autem mors consummatiove dicenda sit, an consolatio, sequentia declarant.

VERS. 10. — ET HÆC MIHI SIT CONSOLATIO, UT AFFLIGENS ME DOLORE NON PARCAT : NEC CONTRADICAM SERMONIBUS SANCTI (1). Hoc, inquit, habeo pro levamine, ut majoribus doloribus et pœnis usque ad mortem afficiar, quia hinc ereptus securus evadam, quòd nunquàm mei Conditoris sanctissimi præceptis obsistam;

(1) Pro עוד duo codd. Kennicotti unusque de Rossii exhibent זאת, *hæc*, seu *hoc*, quod ipsum legisse etiam Hieronymum et Chaldæum, intelligetur ex eorum interpretationibus, mox afferendis. Utrumque עוד זאת, legitur in uno cod. Kennicott. In diversissima traxit interpretes in hoc versu explicando ἅπαξ λεγόμενον סלד. Recentiorum plerique, A. Schultensio auctore, tribuunt ei notionem *exsultandi,* collato arabico, quod inter alia significat *saltu terram pedibus percussit equus.* Quod ipsum, ut ex pluribus unum nominem, secutus Dathius, hunc versum sic reddit : *Id verò* (scil. si Deus voti me compotem faceret, et morte conficeret) *solatium mihi esset, exultarem in dolore, si non parceret, nam jussa Numinis non neglexi.* Postrema verba alii : *Non abnuerem Numinis dicta* seu sententiam (quâ morti me addiceret), imò probarem et reciperem. *Exsultandi* significatu Alexandrinum quoque et Chaldæum verbum סלד cepisse, mox videbimus, etsi cæterùm in alia omnia abierint. J. D. Michaelis in Supplem. p. 1758, quamvis Schultensianam sententiam cæteris verisimiliorem judicat, mallet tamen ex aliâ significatione Arabici : *Dura fuit terra,* et *durus lapis,* verba nostra sic vertere : *Obdurabo me, saxeus tanquàm ero, contra dolorem.* Et jam olim quidam ex Hebræis אסלדה explicârunt per אתחזק, *corroborarem me,* refocillarem *in dolore,* esset mihi aliquid refrigerii, etsi alioquin nunc acerbo hoc dolore crucier, dùm cogitarem me morte ab eo liberandum. Mitto alias conjecturas, multò leviores, et meam potiùs sententiam exponam. Verbum סלד ego non dubito capiendum esse significatu Chaldaici סלד *aduri,* et totum versum sic verto : *Hoc tamen solatium est mihi, licet æstuem in dolore, nec parcat* Deus, *quòd non abnui eloquia Sancti,* seu iis non refragatus sum. חילה i. q. חיל *dolor,* Ps, 48, 7, Jerem. 6, 24. al. Verbis אסלדה בחילה ardentissimus dolor exprimitur, ut infra 30, 27, queritur מעי רתחו, *interiora mea fervent,* et ibid. v. 30. עצמי-חרה, *os meum ardet.* Particula ו ante אסלדה h. l. est *quamvis* vertenda, ut Mal. 2, 14. Ps. 44, 18. Isa. 3, 6, et locis innumeris aliis, quæ suppeditabit Noldius sub hâc particulâ, n. 46. Ante לא יחמול subaudienda est copulativa, quæ ipsa in pluribus codicibus, Rossio teste, reperitur expressa. Reticet autem nomen Dei, ut supra, 3, 20, et infra, 16, 7, 13 (quo loco eadem hæc verba). Verbum כחד h. l. latiore significatu *abnuendi, renuendi, jussis alicujus obedientiam detrectandi* capiendum est, quem usum apud Æthiopas obtinet. Ergo sensus verborum לא כחדתי אמרי קדוש hic erit : *Non abnui eloquia,* jussa, *sanctissimi* (Numinis, conf. Isa. 40, 25, 57, 15. Habac. 3, 3); hoc unicum restat mihi in acerbissimis doloribus solatium, quòd sanctissimi Numinis præceptis ego semper me obedientissimum præstiti; rectè factorum conscientia me sustentat. Eadem planè sententia, verbis sensu à nostris parùm diversis expressa, recurrit infra, 23, 12. Scripseram hæc, quùm Doederleinii Scholia in libros poetic. vet. Test. evolvens, illum in sensu hujus loci concipiendo per omnia ferè mecum consentientem reperio, hoc uno excepto, quòd is verbo סלד notionem Arabici : *Terram pedibus percussit,* tribuit. Verba Doederleinii hæc sunt : « Unicum afflicto et vulnerato restat sola« tium, quòd, *quamvis crudeli atque irremisso dolore « indignabundus ferè terram quaterem, nunquàm tamen « religionem Numinis abdicârim,* sed sanctus custos « mandatorum divinorum fuerim. » Jam audiamus veteres. Alexandrinus : Εἴη δέ μοι ἡ πόλις μου τάφος, ἐφ' ἧς ἐπὶ τειχέων ἡλλόμην ἐπ' αὐτῆς. Οὐ μὴ φείσομαι· οὐ γὰρ ἐψευσάμην ἐν ῥήματι ἁγίου Θεοῦ μου, quæ sic reddidit Latinus vetus : *Sit mihi civitas sepulcrum, super cujus muros saliebam; non parcam, non enim mentitus sum verba sancti Dei mei.* Pro עוד Græcum interpretem עיר in suo codice legisse, conjecit jam Drusius. Cæterùm sensum hujus versûs, prouti Alexandrinus illum vertit, Olympiodorus sic exposuit : Ἀρκεῖ μοι, φησὶν, εἰς παράκλησιν καὶ παραμυθίαν, τὸ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἀποθανεῖν καὶ ταφῆναι. Τὸ δὲ, ἐπὶ τειχέων ἡλλόμην, ἀντὶ τοῦ, ἐφ' ἧς γαῦρος ἤμην, καὶ πεποιθὼς καὶ μεθ' ἡδονῆς διῆγον. Οὐ φείσομαι, φησί, τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀντιλογίας, οὐδὲ ὑπεσταλμένως φθέγξομαι, ἀλλὰ πεπαῤῥησιασμένως, ἐπειδὴ μὴ σύνοιδα ἐμαυτῷ παραβεβηκότι ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ δικαίαν ἡγεῖσθαι τὴν κάκωσιν. Syrus : *Eritque iterùm consolatio mea, et implebor iterùm robore sine parcimoniâ, propterea quòd non mentitus sum* (seu *perfidè egi*) *in eloquium Sancti.* Quæ verbo tenùs reddidit Arabs. Chaldæus : *Et erit hæc consolatio mea, et exultabo in fervore* (scil. iræ divinæ adversùs impios), *nec parcet impiis : quia non celavi verba Sancti.* (Rosenmuller.)

NEC CONTRADICAM SERMONIBUS SANCTI, quibus decernet me occidere i. e. : Feram mortis sententiam : Voluntati Dei acquiescam כי לא כחדתי אמרי קדוש, *quia non occultavi verba Sancti*, nempe Dei, qui summè et perfectè sanctus est. Emphaticum est. In dictis Dei animadvertenda *sanctitas* dicentis. *Sanctus* pro Deo et Isa. 40, 25, et 57, 15, Heb. 3, 3. *Sermones,* i. e., præcepta Dei; doctrinam cœlestem. Et *non celavi,* i. e., ingenuè professus sum, intrepidè con-

perinde ac si diceret : Quia in hâc vitâ quibusdam Deus parcit, ut eos postea in alterâ in sempiternum puniat, ne, obsecro, hoc modo mihi in hâc vitâ parcat, ut postmodùm supplicio afficiat sempiterno, quin potiùs hìc me castiget velut clementissimus pater, ne me post hanc vitam velut judex implacabilis cruciet in æternum; quamobrem hic ob ejus flagella non murmurabo, non conquerar, *nec contradicam sermonibus Sancti,* quinimò summæ mihi erunt consolationi. In hunc modum etiam orabat S. Augustinus dicens : *Hìc ure, hìc seca, ut in æternum parcas.*

Rabbi Abraham hunc locum ita reddit : *Si interfecerit me Deus subsiliam.* Hoc idem optimè habetur in Psalm. 89, 10 : *Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiemur.* Quænam isthæc mansuetudo? Legunt alii : *Est qui resecet, et avolabimus,* sumptâ metaphorâ, ait Genebrardus, à Parcis quæ vitæ filum resecant. Hæc autem mansuetudo est et maxima consolatio viris Deum timentibus, dùm consummantur et intereunt. Sic Didonis agentis animam, ut est in fabulis, miserata Juno Iridem demisit, quæ vitale stamen succideret. Misericordia enim erat sic malè affectæ vitam auferre. Sed sanctiùs longè viri sancti mortem desiderant, dummodò aliter Deo visum non sit. Unde Tobias ait, cap. 3, 6 : *Et nunc, Domine, secundùm voluntatem tuam fac mecum, et præcipe in pace recipi spiritum meum : expedit enim mihi mori magis quàm vivere.* Non alia mihi videtur Jobi hoc loco quàm Tobiæ precatio.

Ubi observandum maximè quanti fecerit vir iste sanctissimus divinam voluntatem, quando ultro vitam cum illius observatione commutat; imò ideò mortem optat, ne contingat sic dolorum vi impotenter abripi, ut impiè aliquid contra Deum loquatur faciatve; in quo ejus virtus non mediocriter enituit. Facile enim est Deo coronanti consentire, flagellanti difficillimum, nisi quis diligenter attendat Deum appellari *verbum*, seu, ut Græci loquuntur, λόγον, hoc est, rationem, quòd nihil contra aut præter rationem exequatur. Hinc se in suis laboribus consolabatur D. Gregorius Nazianzenus epist. 63 : « Gratias, inquit, « ago sicut in lætis rebus, ita etiam in acerbis, quan« doquidem illud exploratum habeo nihil rerum nos« trarum apud summam rationem expers esse ratio« nis. » Atqui hoc est quod S. Job dicit : *Nec contradicam sermonibus* seu *rationibus Sancti.* Quâ in re perfectissimum cum divinâ voluntate consensum ostendit, dùm à Deo flagellatus sic exultat, ut eam flagellationem suam consolationem appellet, nec in Deum punientem indignetur, sed *Sanctum* per excellentiam confiteatur. Sic etiam Jacob moriturus, ut in Genesi scribitur, *adoravit Dominum conversus ad lectuli caput,* Gen. 47, 31, seu, ut D. Paulus transcripsit, *adoravit fastigium virgæ ejus,* Heb. 11, 21. Nam cùm in illâ Josephi virgâ divinam ad flagellandum potestatem mysticè recognosceret, ei se posterorum nomine percutiendum submittebat, ut ostenderet, quæcumque à Deo supplicia infligantur libenti animo amplectenda. Nec sine mysterio id quod in Genesi dicitur *lectulus* à D. Paulo *virga* nominatur, quia probi et justi homines non minùs inter divinas virgas quàm inter molles lectulos conquiescunt. Quod mihi videtur exprimi in Esther, quæ tunc felicissimè regnavit, et regis gratiam promeruit, cùm Assuerus *extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu; ipsaque accedens osculata est summitatem virgæ ejus.* Nam illi è suppliciis divinis faciliùs et feliciùs evadunt, qui supplicia divina humiliùs et libentiùs amplectuntur. Unde S. Job salvâ conscientiâ, cujus puritati præcipuè studebat, pœnas non admodùm sollicitus evitabat, sed hoc unum in acerbissimis suis suppliciis verebatur, et omnibus modis præcavere nitebatur, ne tam diuturnis iisque et acerrimis doloribus exagitatus, et intimâ mœstitiâ dejectus, impatientiam, quam Eliphaz ei affinxerat, verè incurreret, et post victorias tantas supremo iræ ictu concideret; quare salvo divinæ placito voluntatis non tolli supplicia, sed ad mortem usque intendi postulabat. Qui quidem mortem exoptandi modus valdè timorati castique animi proprius est, cùm certum puritatis argumentum sit culpam exhorrescere, votisque ac precibus occasiones ejus provisas quà licet declinare. Per hoc itaque Job innuit se malle mori quàm fœdari. Unde constat longè alia esse viri justi vota quàm impatientium hominum desideria, qui si morbo, inopiâ vel dedecore aliquo tangantur, extemplò furere incipiunt, et interitum, non culpam evitandi studio, sed laborem et molestiam evadendi desiderio, sibi ipsis nefariè imprecantur.

Hìc septuaginta Interpretes multa addunt, quæ non sunt in Hebræo textu, nec improbabiliter Sanctius noster censet ea fortassis ex glossemate aliquo, ut subinde fieri amat, per incuriam vel imperitiam librariorum in textum ipsum irrepsisse. Sic autem habemus in Sixtiano codice (neque enim omnes eodem legunt modo) : *Qui cœpit Dominus, vulneret me; in finem autem ne me tollat : sit autem mea civitas sepulcrum, super cujus muros saltabam in ipsâ : non parcam : non enim mentitus sum verba sancta Dei mei.* Pro eo autem quod hìc dicitur : Sit autem mea civitas sepulcrum, Aquila et Theodotion dixerunt : *Et erit adhuc consolatio mea.* Hujus autem versûs hæc est sententia, q. d. : Illud mihi ad solatium ægritudinisque medicamentum erit satis, si in ipsâ mihi civitate mori atque humari contingat. Illud verò quod subdit : *Super cujus muros saltabam in ipsâ*, id est, in quâ gestiebam, et in quâ mihi fiducia erat, et in quâ cum voluptate versabar. Ita Chrysostomus in Catenâ hunc locum exponit.

Quod autem ait : *Non parcam; neque enim mentitus sum verba sancta Dei mei,* difficile, et intellectu inprimis arduum videtur. Et quidem præterquàm quòd id non objectaverit Eliphaz, indeque responsum hoc orietur, vix capit mens humana, qui homo possit men-

fessus sum; constanter religionem et pietatem asserui. Veritatem in injustitiâ non detinui, sive mendacium docendo, sive progressum veritatis sufflaminando. Proinde transferendus sum ex Dei promissione per mortem in vitam æternam; et me de vitâ, etc., in morte consolari possum. (Synopsis.)

tiri verba Dei. Si enim homo verba Dei proferat, verum dicit, quia dicit quæ Deus verè dixit, et sic verè ac verum dicit; nam verba Dei falsa esse non possunt, cùm summa veritas mentiri nequeat; sin verba, quæ Deus non dixit, pronuntiet, non mentitur verba Dei qui mentiri non potest, sed suis verbis, quasi verba Dei forent, egregiè mentitur. Quo igitur pacto innocentiâ suâ confisus ait : *Neque enim mentitus sum verba sancta Dei mei?* Vidit hanc difficultatem Olympiodorus in Catenâ, quam sic enucleat : « Vobis, inquit, contradicere non parcam, neque timidè, sed liberè loquar, quandoquidem divini mandati violati mihi conscius non sum, ut vexationem hanc justam esse existimem ; non enim alia in mente habere possum, nec verba animi sententiæ contraria proferre, sed quæ mente cogito ea veraciter eloquor. Propter hunc ejus animum et loquendi libertatem cum veritate conjunctam Scriptura eum laudans, dixit : *Et erat homo ille verax, irreprehensibilis*, Job. 1, 1. » Nempe vir innocens, sanctus, irreprehensibilis, et qui nullius præcepti violati conscientiâ tangitur, ille, ille, inquam, verus homo dicitur ; et dùm sermones Dei usurpat, et ad auditorum profectum ore versat, *non est mentitus verba sancta Dei sui*, ac si ille, qui violati præcepti malitiâ reprehensibilis verissima Dei verba loquitur, illa quodammodò mentiatur, cùm neget opere quod ore testatur. Cæterùm quanto erga Deum studio formet orationem, sequentia manifestiùs declarabunt.

VERS. 11. — QUÆ EST ENIM FORFITUDO MEA, UT SUSTINEAM (1) ? AUT QUIS FINIS MEUS, UT PATIENTER AGAM ? Conscius quippe sibi vir sanctissimus humanæ fragilitatis, licet tot tantasque de inimicis suis victorias gloriosissimas reportâsset, nihilominùs dùm vita suppetebat nunquàm suî securus tantò ampliùs metuebat, ne fractus aliquando aut defatigatus luctando, vel deceptus diaboli dolo, aut inimici telo sauciatus, inhonesto tandem vulnere caderet, et quas hactenùs fortiter pugnando et constanter sustinendo consecutus fuerat palmas, in fine victus amitteret, et hostibus suis ludibrium fieret. Hoc enim insinuant illa verba : *Quis finis meus, ut patienter agam?* pro quo Septuaginta vertunt : *Quodnam tempus meum, ut sustineat anima mea?* Id est : Quam longè distat mors, ut patienter illam expectem. Quo quidem sermone perspicuè declarat se nescire quantùm sibi supersit temporis, optareque ut sit brevissimum, quò patienter ærumnas suas sustinere, ac sine culpâ vel crimine diem suum obire possit.

Justa profectò timoris causa, quam lubet aliquantò pensiculatiùs expendere, ut periculum nostrum exemplo Jobi exactiùs considerantes, salutarem Domini timorem, quo solo tuti sumus, animo concipiamus. Circumstant nos salutis pericula quotidiana, furit dæmon, et nunquàm intermissâ crudelitate in caput nostrum imminet, volitant furiæ insaturabiles, et ubique tentationes excitant, pedem movere non possumus, quin occupet laqueus, et irretiat. Occæcat nos carnis amor et blandissimæ voluptates, nec memores esse Dei sinunt ; lites, morbi, clades, invidiæ nos conturbant ; circumfusi tenebris in dubio veluti mari jactamur. Regnant ubique doli, circumscriptiones, atroces in bonos calumniæ, funesta bella, exempla vitiorum, omnium propè hominum studio consecrata. Inter hæc omnia ponamus ante oculos nostros hinc lethale crimen, quo nullum majus et nocentius est malum, inde humanam imbecillitatem in vitium pronam atque scelus, mille deinde et mille moventia, quæ nos circumstant, et sic impellunt ad peccandum, ut portenti non absimile videatur, si quis possit sine lapsu et ruinâ consistere. Quis ergo sanus et judicio præditus in his tot et tantis periculis non salutis naufragium metuat ?

Placet hoc periculum, quo magis caveamus, exemplo illustrare. Carpus olim, quem divino viso Deus ad virtutem et religionem instruebat, ut refert S. Dionysius Areopagita epist. 8, puteum vidit inferorum latè patentem fumantemque, cujus in fundo teterrimæ fuêre belluæ, quæ hominum vitam et cruorem sitirent ; ad os autem illius voraginis duo visebantur homines lapsabundo vestigio in lubrico loco, qui nisu minimo et impulsione in eas fauces miseriarum dejici facillimè potuissent. Quasi in tabulâ vivis coloribus vita in eo nostra picta videtur. In orâ sumus Erebi æstuantis et aperti tam lubrico vestigio, ut pondere ipso nostro absque ullius impulsione cadamus. Quantum igitur periculum nobis impendet in acumine ipso peccati constitutis ? Itaque D. Bernardus serm. 85 in Cantica, cùm Regii vatis illud attulisset, Psal. 117, 13 : *Impulsus, eversus sum ut caderem*, quæris, inquit, quis ille impulsor ? Non est unus. Impulsor diabolus est, impulsor mundus, impulsor homo, etc. Pergit autem pluribus ostendere tantam esse hominum imbecillitatem aut vecordiam, ut sibi quisque sit ruinæ

(1) Nempe, tot ærumnas sine querelâ ? כי איחל, *Ut sperem*, i. e., sperare debeam ? Nempe, vel, 1. pristinam valetudinem, vel, 2. exitum ex his malis ; vel 3. liberos, juxta cap. 5, 25. ומה-קצי *Et quis terminus meus?* Nempe vitæ meæ ? *Quis finis* expectandus *mihi?* קץ pro tempore definito, Dan. 8. v. 17, 19, et 11, 27, et 12, 13. *Et quid finis meus?* q. d. Proximus sum finì meo. Quantus est vitæ meæ modus ? *Quis finis* bonus miseriæ in hâc vitâ expectandus ? Quis erit hujus calamitatis finis ? q. d. Nullus finis ostenditur. *Ut patienter agam?* כי אאריך נפשי. *Ut prolongem (producam) animam (vitam*, vitam *animæ*). *Ut possim extendere cupiditatem meam?* nim. ad ulteriora bona hujus vitæ ? vel, ut possim sustinere et differre desiderium, ut nunc adhuc malim vivere quàm mori ? נפש ita sumitur Gen. 23, 8. Deut. 23, 24. Psalm. 27, 12. et Psal. 41, 3. Prov. 23, 2. Eccles. 6, 9. Quare interfice me, ô Deus, et à miseriâ me libera (al. sic) : ut optem vel sperem longiorem vitæ usuram ? Al. *si vitam longiùs producam?* q. d. Multò infelicior ero post longissima mala, quàm si nunc abrumperer. Al. *ut animo perpetiar? Ut prolongem animam?* i. e., faciam animam meam longanimem ? *Longus spiritu* dicitur qui non est iracundus. Huic opponitur *brevitas animæ*, quod *displicentiam* sign. Num. 21, 5. Eccl. 6, 9, *condolentiam*, Jud. 10, 16, *animi dejectionem*, Jud. 16, 16. Sensus loci est, q. d.: Brevior est vita mea quàm ut diù tam gravia ferre queam. Al. sic. : *Quis finis meus?* quorsùm mihi vita produceretur ? Confer 1 Reg. 19, 4 : *Tolle animam meam*, etc. (Synopsis.)

causa, et sine alio impellente se miserrimè ultro præcipitet. Quid igitur fiet, cùm tam multi eversores objiciantur ? Et quidem sæpè visum est, cùm plurimi, qui plenis veluti velis ad beatam vitam navigabant, sine turbinibus ullis securi, sine tempestate quieti, per se naufragium in ipso portu facerent. Exponit id venustè gravis Tertullianus lib. de Animâ, cap. 52, sic scribens : « Navigia longè à Caphareis saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, lætante comitatu, intestino repentè perculsu cum totâ securitate desidunt. » Vix dici potest quàm fluctuet voluntas, quàmque incerta et ubique mobilis inconsideratissimâ levitate potiùs ad malum quàm ad bonum rapiatur, adeò pauci reperiuntur, qui velut in Simonideo quadro firmi stabilesque hæreant. Quare Isidorus Pelusiota lib. 2, epist. 126, ad Timotheum lectorem scribens : *Time*, inquit, *ne ascendas*, et subdit causam eleganter : *Temulentum est enim quodammodò inter mortales bonum, et nemine etiam concutiente, vix consistit*. Vult significare, nihil esse facilius quàm averti à bono, labi, errare et flagitium concipere, ut non sine causâ monuisse videatur esse timendum. Quæ fuit mens atque consilium S. Hieronymi epist. 22, ad Eustochium scribentis in hunc modum : « Nolo tibi venire superbiam de proposito, sed timorem. Onusta incedis auro, latro tibi vitandus est ; » et paulò post subdit : « Magnis inimicorum circumdamur agminibus ; hostium plena sunt omnia. »

Quare meo judicio est subtile et periculosissimum illud genus tentationis, tentationem non timere, et sibi quemdam statum polliceri diuturnæ quietis et tranquillitatis, quem nullæ res adversæ, nec conscientiæ damnum, nec divinæ legis violandæ periculum labefactet. Hoc nimirùm agit dæmon, hoc studet artificio elaborato et callido, in hoc specimen veteratoriæ artis suæ malitiæque ponit, ut nos securos efficiat nihilque metuentes ; quo genere machinæ multos alioqui sapientiâ nobiles et claros antea viros evertit. Id egregiè animadvertit S. Augustinus hom. 46 ex quinquaginta, et tanquàm Sybillæ folium verissimum hoc dictum nobis reliquit : *Facit hostis securos, quos cupit esse captivos*. Sumptum est illud è disciplinâ militari, et est commune stratagema, quo incauti et securi periculorum miserrimè et periculosissimè obruantur. Quò magis præceptum illud Æmilii Probi omnium in animis esse debet : « Nihil in bello oportere contemni, nec sine causâ dici, matrem timidi flere non solere. » Id nusquàm verius, quàm spiritali in militiâ esse, cognoscitur. Semper enim hostis in lateribus est, et Numidarum in morem cùm evolâsse putes, et è campo atque regione digressum, novus occurrit ; hæret in speculis, plagæ locum, inferendæ cladi horam designat, paulò post furiosissimè involaturus. Quâ de re S. Hilarius in Psal. 63, sic admonet : « Ad doctrinam cœlestis eruditionis pervigilem curam fidei impendere admonemur, timere insidiantem semper hostem, ne incautam securitatem nostram ipse in speculis positus incurset. » Illud idem vidit S. Ambrosius lib. de Paradiso, c. 4, et sapienter usus monito Servatoris, qui Apostolis diù jam eruditis aiebat : Vigilate, contendit, neminem etiam perfectiorem, nisi vigilaverit, suî debere esse securum.

Neque verò est, quòd quisquam palmas numeret suas atque victorias, et quasi liber ac solutus ab omni periculo eâ re glorietur, ut Deorum filii, quos Pindarus ἀτρώτους, invulnerabiles appellat. Hinc idem S. Ambrosius Apol. 2, c. 5, breve, sed aureum dixit verbum : *Nemo diù fortis est*. Cùm ea semel ficta et ementita securitas mentem occupavit, arma defluunt è manibus, remittitur animi contentio, languor succedit, aditus hosti aperiuntur. B. Macarius, vir notæ sanctimoniæ, multus est in prodendis eorum hominum exemplis, qui cùm multa et miranda præstitissent, tandem illusi à callido inimico, et tentatione superati, deinde in scelus perfidiamque ceciderunt ; inter alios, homil. 27, quemdam ait, qui quo tempore impii tyranni vexarent Ecclesiam, et igneo quodam furore grassarentur, captus fuit, in equuleo positus, et post multos et acerbissimos cruciatus, quos Dei causâ pertulerat, tandem in carcerem conjectus fuit, ubi cùm illi ut fortissimo Dei athletæ fidei causâ et religionis virgo ministraret, quæ à Macario dicitur κανονική, *canonica;* religioni mancipata, ortâ inter eos familiaritate miser in stuprum est delapsus. Ille ignis ferrique victor, mundi propè mortisque dominus, in ipso carcere, sub ipsâ martyrii palmâ et triumpho, propè in introitu sempiternæ gloriæ, cùm securus esse videretur, corruit, et indigno se flagitio contaminavit. Ergonè martyr, qui uncos ferreos, ignes, equuleum generosissimè tulerat, in squalore carceris et ærumnis libidinis aculeo victus fuit ; tu inter homines, rebus ad votum fluentibus, in gynæceo, in virginum et matronarum familiaritate nullam tentationem metuas, te securum putes ? D. Prosper Aquitaniæ lux lib. 2 de Vocatione Gentium, c. 28, pulcherrimum et salutare monitum in hanc rem protulit : « In præsentis agonis incerto, ubi tota vita tentatio est, et ab insidianti superbiâ nec ipsa est tuta victoria, mutabilitatis periculo non caretur. » Hoc illustrat exemplo S. Petri, qui, cum magno ardore ferretur ad dura omnia pro Domino subeunda, quassu tamen violentæ et inopinæ tentationis concidit, ne quis deinceps viribus suis et anteactæ vitæ præfideret. Itaque sancti omnes hanc securitatem vacuam metùs et religiosæ cautionis periculosissimam esse ducunt, et omni studio fugiendam, ut temporis fontem et prænuntiam calamitatis. Quare non immeritò S. Job post tam præclaras de diabolo victorias adhuc sibi diffidens, clamat : *Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam?* etc., atque hoc ipsum ampliùs amplificans, subjungit :

VERS. 12. — NEC FORTITUDO LAPIDUM FORTITUDO MEA ; NEC CARO MEA ÆNEA EST (1). Quasi dicat : Certè nec saxeus sum, nec æneus, ut afflictiones meas non sentiam. Fortitudo enim lapidum sine sensu est, forti-

(1) NEC FORTITUDO LAPIDUM, etc., sive *lapidea*, lapides non cedunt aliis corporibus, q. d. : Non sum stupidus, et ἀναίσθητος ad mala, ut dolere non debeam, queri. (Synopsis.)

tudo autem hominis est cum sensu eorum quæ noxia sunt. Hinc, quantùmcumque ratio mortalis hominis fortis sit, necesse tamen est, ut ex parte carnis experiatur sensum doloris. Atque per hoc eliditur in:reparatio Eliphazi, qui B. Jobum tristitiæ arguebat. Etsi enim Jobo inesset fortitudo mentis, aderat tamen ex parte carnis vehemens sensus doloris, quem tristitia sequebatur. Similiter etiam per hoc confutatur opinio Stoicorum, dicentium sapientem non tristari, cujus opinionis Eliphaz fuisse videtur. Beatus autem Job, ut notat D. Thomas, defendere intendit, sapientem quidem tristari, sed per rationem ita tristitiæ moderari, ut propter eam nihil se dedecens decernat faciatve, quod etiam Peripatetici docuerunt. Job igitur his verbis imbecillitatem suam ipse agnoscens prædicavit in posterum mortalibus, ne sibi ullus unquàm in tot adversitatibus insensibilitatem potiùs quàm veram hominis, etsi naturâ imbecillis, patientiam inesse arbitraretur. Quo quidem et divina gratia, quæ nostram adjuvat infirmitatem, magis commendatur; et hominis à Deo adjuti virtus gloriosior ostenditur, et fortius cæteris mortalibus atque efficacius præbetur exemplum patientiæ, cui nemo nostrùm, quominùs imitari aut possit, aut debeat, aut velit, jure imbecillitatis humanæ prætendet excusationem.

Observat hìc Joannes à Jesu Mariâ, nonnullos fortissimos Dei cultores ita severè interdùm in hàc vitâ cædi ac si ænei forent aut lapidei; quod ad invictissimam divinæ gratiæ vim prodendam mirificè conferri dicit, neque obstare, quòd mortem cupiant, et precentur. Sicut enim Jobi patientiam et longanimitatem minimè detrivit ejusmodi optatum aut precatio, ita neque istorum. Sed non omnes, inquit, capiunt verbum hoc, qui potest capere capiat. De electorum autem ac reproborum fortitudine vide pulchrè ac fusè S. Gregorium lib.7 Moralium, cap. 8 et seq.

VERS. 13. — ECCE NON EST AUXILIUM MIHI IN ME; ET NECESSARII QUOQUE MEI RECESSERUNT A ME (1). Quò me vertam, inquit, nescio, nam neque ego mihi possum opem ferre, neque verò illam ferunt amici, à quibus desertus sum? Pro voce *necessarii* in Hebræo תּוּשִׁיָּה, *tuschiac*, id est *essentia*, seu subsistentia, vel sapientia, vel consilium et ratio, quâ scilicet res et essentiæ subsistunt, à radice יֵשׁ, *iesch*, quod significat, *est*; quasi dicat: Essentiales mei amici et necessarii cognati et consiliarii recesserunt à me, vel essentia recessit à me, mea sapientia, ratio, etc.

Docemur hìc inprimis nihil esse in nobis ipsis, aut externis humanisque rebus, in quo certò possimus confidere, spemque reponere; quod, nisi lemam in oculis haberemus fœdam et tenebricosam, sine dubio animadverteremus. Quid enim homo est, aut quid potest? Loquatur ipsa natura, et confundat superbi animalis inanissimam opinionem et tumorem, si quis sibi aliquid magni esse videatur. Homo ex nihilo subitò emicuit obstetricante manu Dei, in nihilo prosapia ejus, in nihilo ut proprio insidet, in eodem vis illius omnis atque potentia; et si breviter definire lubet, homo est nihil imbecillitate vestitum. Quòd si verè gravissimi theologi dixerunt, physiologiam secuti, potentiam sequi adesse; qui per se nihil est, quid magnoperè per se possit? Itaque divinæ litteræ hominem vocant meram vanitatem, idolum, mendacium, imaginem, umbraticam speciem et fugientem rem videlicet inanissimam, uno verbo, nihil. Ex quo concluditur neminem in se prudenter fiduciam collocare posse, quod hìc Job clarè profitetur, cùm ait: *Ecce non est auxilium mihi in me*; sed neque in copiâ amicorum aut aliorum hominum officio, studio aut industriâ fidere oportere significat, cùm subdit: *Et necessarii quoque mei recesserunt à me*. Præclarum Davidis illud effatum est: *Quia vana salus hominis*, Psal. 59, 13. Homo enim sæpè in officio et amicitiâ languet, et obliviscitur, et contemnit, spemque frustratur, et quod vult nequit, et quærit potiùs sua quàm aliorum commoda; vanus est, vanitasque ipsa, denique facilè emoritur; et

(1) Magna in hoc versu interpretationum varietas. Nos ex multis paucas quasdam tantummodò recensebimus, quæ aliquâ verisimilitudinis specie præ cæteris sese commendare possint. Aliqui, Kimchio auctore, *auxilio suo* (עֶזְרָתִי) intelligunt suam innocentiam et integritatem, תּוּשִׁיָּה verò interpretantur *rectam rationem*, ut totius versiculi sententia sit hæc; non est, quòd ita me impatientiæ accusetis, et ex tam gravi calamitate suspectum me habetis, ut plenum peccatis et impietate hominem; annon defensionem apud me meam habeo? non, quæso, habeo, quo me tuear, meam innocentiam, cujus ipse mihi sum probè conscius? et an à me ratio et lex rectè vivendi propulsa est? An non me in officio semper continui, et rectè ac integrè vivendi regulam observari semper? Alii עֶזְרָה, *auxilium*, intelligunt judicium, quod in se reliquum sit, תּוּשִׁיָּה *rationem, intelligentiam*, hoc sensu: An judicio et ratione destituor, ut dignoscere nequeam recta ab insulsis, qualia sunt verba, quæ ad me facitis? Haud ita sanè adhuc mentis inops sum, ut mihi dijudicandi talia facultas adempta sit. Sensus jejunus. Nec magis placet Coccei interpretatio, a Schultensio quoque probata: *An, si non est auxilium meum in me, etiam veritas à me propulsa est?* i. e., an quia ipse memet juvare nequeo, nec per me ex malis hisce eluctari, inde consequitur, me veritatem non retinere? In quâ expositione תּוּשִׁיָּה *veritatem* significare planè arbitrariò sumitur. Schnurrer in Dissertat. p. 242, versum hunc ad versûs 12 posterius hemistichium respicere, atque hoc modo intelligendum existimat: *Protrahamne vitam, quùm nihil auxilii supersit?* Mihi simplicissimum videtur, integrum versum ita capere: *En! nihil in me auxilii; propulsum est à me solatium*. Particulæ הַאִם, præter hunc locum nonnisi unico loco Num. 17, 28, occurrentis, prima et propria vis etsi non facilè definiri possit, hoc tamen dubio caret, illam utroque loco aptissimè *en! ecce!* reddi. Onkelos in Numeris l. c. הָא, Syrus, et isto, et hoc loco Hieronymus quoque *ecce* vertit. Conf. oldii *Concordant. particular*. not. 185, p. 755. edit. Tymp. Jod littera nomini עֶזְרָה adfixa h. l. merè *paragogica* videtur, ut in דִּבְרָתִי Ps. 110, 4, in זוּלָתִי, מִנִּי et vocibus aliis pluribus. De תּוּשִׁיָּה, *solamen*, conf. not. ad v. 5, 12. Petit Eliphazum et socios, quos quùm speraret se consolaturos, et solando dolorem suum mitigaturos, eum potiùs exasperant iniquis suspicionibus. Hieronymus: *Ecce non est auxilium mihi in me; et necessarii quoque mei recesserunt à me*. Syrus intellexit auxilium divinum: *Ecce non est auxilium ejus mecum*. Alexandrinus: Ἦ οὐκ ἐπ' αὐτῷ ἐπεποίθειν; βοήθεια δὲ ἀπ' ἐμοῦ ἄπεστιν. Vet. Latin.: *Aut non in ipso confidebam? sed adjutorium à me recessit*. Chaldæus: *Num eò quòd non sit auxilium meum in me, et sapientia fugata est à me?* (Rosenmuller.)

proinde est verissimum, *quia vana salus hominis*. « Audiant hæc, inquit S. Hieronymus in Psal. 59, qui « spes suas in potentatibus hominum vel in terrenarum « divitiarum splendoribus ponunt, *quia vana salus hominis*. » Potentatus vocat magnorum virorum excellentem præstantiam, honorem, dignitatem, auctoritatem, latè patentem et diffusam potentiam atque dominatum. Principes enim clarique sapientiâ viri, quique magnificis opibus excellunt, vim magnam habent ad tenuiorum voluntates commovendas, ut fiduciam in illis suam reponant. Unde fit ut sæpè multi dynastarum et optimatum gratiam pluris faciant, et majora exspectent ab iis bona quàm à Deo, plusque spei in iisdem collocent quàm in summo et beneficentissimo Numine, à quo uno salus, juxta illud Regii prophetæ: *Domini est salus*. Quod eleganter ante oculos posuit D. Augustinus in Psal. 145 sic scribens: « Dicatur « homini in afflictione aliquâ constituto: Est quidam « homo magnus, per quem possis liberari, arridet, « gaudet, erigitur; quòd si dicatur illi: Liberet te « Deus, quasi desperatione frigescit, etc. » Sic nimirùm contemnitur Deus, dùm humani splendor favoris perstringit oculos, spesque boni perituri titillat, et rejectâ potentissimâ Dei manu ad juvandum beandumque parata, brachium suum homines carnem ponunt. Istius generis homines non dubitavit Jeremias gravissimo verbo nominare maledictos: *Maledictus homo qui confidit in homine*, Jerem. 17, 5; quem ibidem ait myricæ in deserto simillimum, quæ se non tollat in sublime, neque fructuum abundantiâ gaudeat. Est enim myrica, opinione veterum, portentis inferorum devota, quam Plinius arborem infelicem et religione damnatum vocat, quamque Hebræi symbolum esse volunt hominis abjecti et despicati, qui in sordibus atque summâ contemptione hæreat. Unde illud Hymnopæi Regis, Ps. 101, 18: *Respexit in orationem humilium*, ubi in Hebræo est, *in orationem myricæ*. Sed maximè in hàc arbore notatur illudenda sterilitas, quæ nullo fructu hominum utilitati et jucunditati consulat. Quare de illâ subdit vates: *Et non videbit cùm venerit bonum*, Jerem. 17, 6; hoc est, Imbre et cœli donis non fruetur: unde necesse est ut confectâ siccitate nullum fructum exspectatione dignum efficiat.

Contrà verò divinæ fiduciæ bonum idem ipse Jeremias cœlesti afflatu et heroico veluti cantu prosequitur, cùm intimâ lætitiâ delibutus in hunc modum exclamat: *Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus*, Jerem. 17, 7; subdit continuò de optabili et prædicando fructu: *Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas; et non timebit cùm venerit æstus: et erit folium ejus viride, et in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum*. O thesauros divinæ fiduciæ immensos! in quibus plena et redundans cornucopia semper redundet. Sim nimius, si coner illos copiosiùs exponere. Qui diffidunt viribus suis, et prudentiæ, et fallentibus hominum consiliis, atque in Domino spem locant suam, arbores sunt ἀεὶ θαλεῖς, quæ jucundâ viriditate et perenni velut honore vestiuntur; neque modò pulchræ sunt, et ad hominum commendationem decoræ atque amabiles, verùm etiam ad communem utilitatem fructum ferunt: non timebunt si tentationes ingruent, si venerit æstus, si difficultates objicientur: siccari non possunt, quas irriguâ semper undâ fovet Deus: unde efflorescunt in dies magis, atque ad inclyta facinora conficienda renovantur. Facit illa cum Deo conjunctio, quam pia fiducia conciliavit, ut humanâ imbecillitate superatâ, et disjectis impedimentis, feliciter multa conficiant, quæ alioquin per se nunquàm potuissent efficere.

VERS. 14. — QUI TOLLIT AB AMICO SUO MISERICORDIAM, TIMOREM DOMINI DERELINQUIT (1). Hi, inquit,

(1) Sensim se Jobus ad amicorum reprehensionem insinuat. Haud minor verò in hoc versu, quàm in superiori, interpretationum diversitas. Nomen חֶסֶד sunt qui accipiant h. l. sensu malo, *probri* significatu, ut Levit. 20, 17, Proverb. 14, 34, 25, 10, coll Syriaco, *probrum, convicium*. Cum admiratione autem prius hemistichium legunt: Ei, qui calamitatibus velut colliquefactus est, à socio suo probrum inferri! An hoc est amicitiæ jus, ut pro solatio et lenioribus verbis audiat magnoperè afflictus ab amico convicia, ut nunc ego à vobis audio? Et num par est, ut de tali afflicto dicat ipsius socius: *Timorem Domini deserit*, ita ut ex calamitatibus ei immissis colligat eum alienum à timore Numinis et impium esse. Durior tamen est hæc ratio, quæ nec satis facilem concinnumve sensum fundit. Plerique חֶסֶד h. l. capiunt sensu bono, *gratiæ, beneficii, misericordiæ* significatu, quo longè frequentiùs in vet. Test. usurpatur. Kimchius in Lexico חֶסֶד posteriori hemistichio jungit, hoc modo: *De eo, qui magis est calamitate liquefactus, quàm socius suus*, dicunt isti mei socii, *eum pietatem erga Deum reliquisse*, et propterea ei mala immitti. In quâ expositione non arridet, quod מֵרֵעֵהוּ comparativè exponitur. Alii vocem מָס transitivè exponunt, *qui liquefacit* seu dissolvit, à socio suo misericordiam, i. e., quod illi negat misericordiam, is timorem Dei deserit. His ל ante מָס *quod attinet ad* signare necesse est, nomini absolutè posito præmissum, ut Ps. 16, 3. לִקְדוֹשִׁים, ad quem loc. conf. not., et Isa. 32, 1. וּלְשָׂרִים, *et principes quod attinet*. In quibus explicationibus hoc videtur alienum, quòd מָס transitivè sumitur, quùm talia nomina adjectiva à verbis defectivis secundâ radicali aliàs sint intransitiva, ut זַךְ, *purus*, חַם *calidus*, תַּם *integer*, דַּךְ *attritus*, שַׁח *depressus*, et quæ sunt hujus generis alia plura. Nihil verò difficultatis erit in hoc loco, si, Mercero et Schnurrero (l. c. p. 243) auctoribus, ante חֶסֶד verbum substantivum יִהְיֶה subaudiamus: *Liquefacto*, i. e., tabefacto, consumpto et confecto malis et afflictionibus, *à socio suo* sit, præstanda est *misericordia*; hoc amicitiæ jus postulat ab amico, ut afflicti amici misereatur, eum quâcumque ratione potest, soletur, levet, adjuvet, et ei præsertim quùm malis penè confectus est, omnia humanitatis quæ potest officia exhibeat; *alioqui Dei reverentiam deserit*. « Etenim (Schnurreri verbis utor) « hoc loco ille usus particulæ *vav* obtinet, qui et alibi « cernitur, ut respiciat conditionem omissam, et sloe « ex contextu supplendam, veluti Ps. 51, 18, ubi sob- « intelligendum, quòd si victimâ delectareris, *tunc* « darem. » Conf. N. G. Schrœderi Instit. syntax. Rug. 109. *b*. β. Certè multò simplicior et facilio hæc erit explicandi ratio, quàm Coccei Schultensiique interpretatio: *Qui misericordiâ erga amicum contabescit*, qui misericordiâ et humanitate erga amicum destitutus est, *is et timorem Omnipotentis deserit*. Quod ipsum tamen et Storrio placuit, qui in Observat. ad Analog. et Syntax. Hebr. p. 295, not. nostrum locum sic interpretatur: *Quod attinet ad contabescentem ad-*

qui amicum, cùm illius dolorem aut juvando aut consolando levare debuissent, in afflictione deserunt, non tam erga amicum fidem quàm Dei timorem dereliquisse ac prodidisse existimandi sunt. Pungit hic amicos suos, quòd acerbi in se fuerint, et eorum illiberalitatem et inclementiam exaggerat, quòd ab illis eo prodatur et deseratur articulo, in quo magis illorum desiderare poterat officium et fidem : quare illis eamdem minatur rerum vicissitudinem, cùm pietatis et benevolentiæ officium prodiderint. Ita Sanctius noster. *Timorem* autem hic, ut sæpè fit, accipe pro religione cultuque Dei, quem nec reveretur nec novit quidem infidus in amicitiâ, maximè qui jacentem amicum non solatur, non juvat omni quâ potest ope, aut salutem non dolet.

Huic non absimilis est aurea illa S. Joannis Evangelistæ, dilectionis fraternæ præconis celeberrimi, sententia : *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* 1 Joan. 3, 7. Ubi notandum per *viscera* misericordiam propriè denotari; cui nomen viscerum in Scripturis passim attribuitur, ad significandam veram et ex intimo corde misericordiam; ad quam nos Apostolus adhortatur, dicens : *Induite viscera misericordiæ*, Coloss. 3, 12, id est, ut Chrysostomus et Œcumenius interpretantur : Habetote affectum charitatis erga proximos; quali nimirùm patres prosequuntur filios, quos ex suis generant visceribus. Sic etiam Deus, quia nos paterno est affectu prosecutus, habere viscera misericordiæ perhibetur. Ut autem hæc accuratiùs intelligantur.

Sciendum est misericordiam esse voluntatem subveniendi alterius calamitatibus et miseriis : quæ tunc vera est et perfecta, quando ex dilectione erga eum, cui subvenimus, procedit : solet tamen non semper ex dilectione alterius proficisci, sed ex quodam commiserationis affectu, quo pars inferior ac sensitiva in alterius calamitatibus afficitur : quam quidem affectionem mirabili providentiâ Deus indidit hominibus, ut aliis compatiantur; non quòd hæc sit per se virtus misericordiæ, sed ut ea nos impellat ad subveniendum; quia non semper diligimus eos quorum miseremur : si enim diligeremus vehementer ut oportet, minimè opus esset appetitus commiseratione. Qui ergo commiseratione moti subveniunt indigenti, magnâ ex parte sibi subveniunt, dùm alteri subvenientes propriam minuunt commiserationem. Atque hæc est causa, cur potissimùm huic virtuti misericordiæ viscerum nomen conjungamus. Non enim dicimus viscera castitatis, justitiæ aut humilitatis, sed misericordiæ, quia hæc particulari quodam corporeo et viscerum affectu excitatur. Sicque intelligendum est illud Apostoli : *Si qua viscera misericordiæ in vobis*, Philip. 2, 1, id est, si qua commiseratio. Deus autem noster cùm non habeat hunc commiserationis affectum, quia passionis expers est, nec eo indiget, quia vehementissimè amat nos; amor autem sit præcipua causa miserendi ac subveniendi; hinc quod in homine facit commiseratio cordis et viscerum, hoc in Deo ipso fecit amor et dilectio ejus ardentissima erga nos.

Cæterùm, advertendum est hanc commiserationem, quæ in nobis actum misericordiæ seu voluntatem alienam miseriam sublevandi præcedere solet, virtutem non esse, sed ad virtutem impellere : at quando sequitur actum miserendi, quia scilicet voluntaria est, et is qui miseretur non tantùm vult subvenire, sed etiam condolere, tunc esse virtutis effectum, et ex magnâ et perfectissimâ misericordiâ procedere : si quidem alterius calamitates non tantùm auferre, sed etiam in nos per commiserationem quamdam transferre volumus. De hâc locutus est D. Gregorius lib. 20 Moralium, cap. 26, et ad hæc viscera nos exhortatur Paulus dicens : *Induite viscera misericordiæ*, Coloss. 3, 12. Quæ nimirùm Deus etiam propter nos suscipere dignatus est; tanta enim ejus fuit misericordia, ut non solùm subvenire, quod solâ voluntate poterat, sed etiam calamitatem nostram magnâ ex parte in se suscipere voluerit : quod fieri non poterat nisi carne susceptâ. Hæc divinè exponens Paulus ad Ephesios 2, 4 : *Deus*, inquit (*qui dives est in misericordiâ*), *propter nimiam charitatem suam, quâ dilexit nos, cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo.* Verè dives in misericordiâ abundans et superabundans : nam qui per solam voluntatem poterat subvenire (quod misericordiæ solius est) voluit etiam per commiserationem id præstare carne susceptâ : quod procedebat ex nimiâ charitate quâ nos dilexit; quæ rectè dicitur *nimia*, quia plus quàm necessarium erat contulit ad salutem. Hæc sunt *viscera misericordiæ, in quibus visitavit nos oriens ex alto*, Luc. 1, 78. O nimia et admiranda Dei charitas! quæ induit viscera misericordiæ propter nos; quibus

versùs amicum suum misericordiâ, metum Omnipotentis deserit, i. e. immisericors erga amicum suum à Dei metu recedit. Aliud quid proposuit J. P. Berg. in *Animadver.* (ad calcem vers. german. interpretationis H. A. Schultensii), ubi sic interpretatus est locum nostrum : *Misero ab amico præstanda misericordia, vel ipsi impio* (redacto ad miseriam). « Scripsit poeta : « ויראת שדי יעזב pro ואם יראת שדי יעזב quo eodem « modo infra 10, 15. וצדקתי posuit pro ואם צדקתי. Et « alia ejus generis exempla passim alibi obvia sunt, v. « g., Exod. 4, 23, Levit. 10, 19, cæt. Est verò *missam « facere reverentiam Omnipotentis*, i. q. *peccare* et *impiè « facere*; unde h. l. agnoscenda periphrasis *impii*, et « verò impii hujusmodi, qui idem, ut contextus exigit, « intelligatur esse מס, *miser, afflictus, redactus ad « miseriam*, imò, suâ ipsius culpâ miser, contractam« que impietate pœnam patiens; sin minùs verè, at « certè tamen judicio et opinione aliorum. » Facilis sanè ac elegans sensus, quem si quis cæteris interpretum tentaminibus præferat, ego non admodùm refragabor. In codd. haud paucis, Kennicottio et de Rossio commemoratis, pro למס exaratum est למאס, quod de Rossi minùs rectè *aversanti* reddidit, id enim esset למאס (Proverb. 15, 32. Isa. 33, 15); sed in illis codd. scriptum esse למאס, colligere licet ex not. crit. in Bibliis Halensibus, à J. H. Michaelis edit., ubi ex codd. Erfurtenss. eadem illa scriptionis varietas punctis vocalibus subjectis affertur, additâ tamen hâc observatione, א merè *epentheticum* esse. Rectè. Geminum planè ימאסו Ps. 58, 8. (Rosenmuller.)

sine his subvenire poterat; nec ad hæc visceribus seu commiseratione præcedenti motus est, sed dilectio eum indui visceribus fecit. Hinc Sancti uberem materiam sumpserunt prædicandæ summæ divinitatis atque amandæ. D. Paulus velut in censu et patrimonio Numinis nihil videbat esse majus, nihil gloriosius, unde opulentissimus appellari posset : unde abundantissimam divinæ misericordiæ copiam vocat *divitias bonitatis ejus*, Rom. 2, 4, ut hujus unius comparatione potentia illa miranda, et infinita pulchritudo, aliæque Dei virtutes immensæ, parcæ et restrictæ quodammodò esse videantur. Regius vates cùm in Deo considerando mentem figeret, quod sæpiùs pro incredibili suâ pietate faciebat, misericordiæ luce perfusus undique radianti, nihil propè videbat aliud, vel suspiciebat. Cùmque Gentiles vanitate illusi transmutatos suos faterentur esse Deos in leonem, in aurum, in olorem, aliaque similia, ipse novum et inauditum genus metamorphoseos attulit, ut Deum in misericordiam versum diceret. Et si olim Persarum Magi Deo pro corpore lumen tribuerunt, proque animâ veritatem, ipse pro corpore, proque vitâ et animâ solam Deo misericordiam tribuit, unde suum Deum misericordiam suam indigitat : *Deus meus, misericordia mea*, Psal. 58, 18. Quare minimè mirandum est in sacrosanctis oraculis nihil æquè ac misericordiam nobis commendari, cùm ex eâ salus, vita et beatitudo nostra dependeant; cujus omninò expers sit necesse est, qui proximo suo in angustiis constituto subvenire cùm posset detrectaverit. Hujuscemodi inhumanitatem et misericordiæ defectum in amicis suis Job reprehendit.

VERS. 15. — FRATRES MEI (1) PRÆTERIERUNT ME, SICUT TORRENS QUI RAPTIM TRANSIT IN CONVALLIBUS. Amicos suos arguit illiberalitatis, quòd in eum id officii munus minimè præstiterint, quod lex amicitiæ postulabat; eosque confert cum torrentibus, qui multis quidem pluviis cadentibus aut nive liquescente exundant, æstate tamen ita exarescunt ut penitùs non appareant : ita et ipsi, cùm Job dives esset, et prosperè illi cuncta succederent, in ejus se amicitiam vehementer insinuabant, suamque ei operam ac studium prolixè pollicebantur; at cùm Job tanto miseriarum æstu urgeretur, non solùm amicorum operam non præstiterunt, sed etiam ei molesti et acerbi exstiterunt. De hujusmodi amicis Ecclesiasticus 6, 8, ait : *Est amicus secundùm tempus suum, et non permanebit in die tribulationis.* Id quod poetis etiam tritum et decantatum :

Dùm fueris felix multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Id quod poeta græcus uno versu expressit :

Ἄνδρὰς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι :
Fugiunt amici quem fugit felicitas.

Quod alius adhuc breviùs dixit :

Ἔρημός ἐστ' ἄνθρωπος ἠπορημένος :
Solitarius est homo inops.

O miseram et invisam omnibus filiis hujus seculi paupertatem! Cæterùm pro eo quod dicit : *Fratres mei prætierierunt me*, alia lectio habet : *Fratres mei fefellerunt me*, quasi dicat : Sicut iter agens viator hiemis tempore torrentem in viâ offendit, copiam aquæ multam, eamque dulcem et limpidam ferentem, dùm æstatis tempore isthàc iterùm iter peragit, siti fatigatus ad locum illum anhelat, et aquam ex illo torrente abundantem sibi promittit; verùm ubi accesserit, suâ se spe frustratum cernens, et alveum planè siccum inveniens, ait : Fefellit me torrens ille. Ita

(1) Eliphaz et socii ejus, ut patet ex collat. v, 21, ubi hæc ad illos in personâ secundâ refert, PRÆTERIERUNT ME, בגדו, *prævaricati sunt, perfidè agunt* mecum; sub. בי, nam verbum בגד regit præpos. ב Vide Isa. 33, 1. SICUT TORRENS כאפיקי נחלים *vehementissimi torrentes*, qui cum impetu fluunt. QUI TRANSIT, etc. יעבורו *transibunt*. Alii referunt, vel, 1° ad torrentes, qui ad tempus defluunt ac decurrunt, at celerrimè transeunt, falluntque viatorem, qui eò aquam petitum venit. Vel, 2° ad amicos Jobi; q. d. : Sic *transeunt* et evanescunt socii mei, et pro solatio, quod exspectabam, ipsique suo adventu polliciti videbantur, nihil præstant, etc. Eos torrentibus comparat propter : 1° transitûs celeritatem; 2° inconstantiam, nam torrentium aquæ non sunt perennes; 3° noxam, in humilia irruunt, sic illi in Jobum; 4° fallaciam, promittunt aquas, sed in necessitate negant. (Synopsis.)

Perfidorum torrentium descriptio jam poeticè amplificatur, quatuorque, qui proximè sequuntur, versibus continuatur. *Qui* torrentes *atrati*, turbidi sunt *à glacie* in illis resolutâ; qui turbidi sunt more aquæ altæ et profundæ propter glaciem quæ in aquâ liquefacta est. מני *à propter*, ut infra 16, 16; 38, 30. Ps. 88, 10 : *Intra quos occultat sese nix*, in quos aqua nivis liquefactæ immittitur et condit sese. על h. l. est *intra* ut Oseæ. 11, 8, pro quo Thren. 1. 20. *Conversum est intra me cor meum.* Elegans descriptio aquarum, verno tempore turbido impetu è montibus ruentium, et resolutas ac liquefactas nives secum trahentium. Benè Grotius : « Dicit amicos similes torrentibus, « qui diù turbidi incedunt præ glacie et nive in ipsos « resolutâ, sed (quod versus sequens vult) ubi æstas « venerit, planè deficiunt. Egregia similitudo ad eos « pertinens, qui in rebus adversis amicos se non osten« dunt. » Verba עלימו יתעלם שלג aliqui sic interpretantur : *super eos tegitur*, seu tegit sese *nix*, i. e., multâ nive teguntur, ut nix nivi cumulata altera alteram tegat. Schultens vertit : *Super eos æstuans desævit nix.* Michaelis : *In illos* (rivos) *furibunda ruit nix.* Utrumque minùs rei convenienter, ex meo quidem sensu. Nihil autem vetat, quo minùs verbum Hebraicum usitato capiamus significatu *occultandi sese*, ut exprimatur nivis liquefactæ aqua, quæ torrentibus illis, magno impetu ruentibus, sese miscet. Veteres in alia omnia abeunt. Alexandrinus : Οἵτινές με εὐλαβοῦντο, νῦν ἐπιπεπτώκασίν μοι. Et vetus Latinus : *Qui me metuebant, nunc irruerunt super me.* Sensum Didymus benè exposuit : Ἴσως μὲν οὖν ἠρέμα τοὺς φίλους ἐλέγχει, ὅτι ἀγνοοῦντες τὴν αἰτίαν τῶν ἐπαγωγῶν, ἐπεμβαίνετέ μοι, τολμῶντες τοιαῦτα λέγειν, ἃ μὴ πρότερον εἰρήκατε, διὰ τὴν πρός με εὐλάβειαν. Voces קרח et שלג Alexandrinus in sequentis versûs interpretatione demùm exprimit, quasi scriptum reperisset : הקדרים מני על יתעלמו. Ultimum verbum videtur ex Chaldaico עלם explicâsse, porrò Job in מני pro suffixo primæ personæ habuit, quod autem הקדרים *timentes* explicavit, in eo secum consentientem habet Hieronymum, qui hunc versum sensu prorsùs diverso sic vertit : *Qui timent pruinam, irruet super eos nix.* Elegans alioquin adagium in eos qui exigua horrent, fore ut maximis percellantur : quod tamen quid h. l. sibi velit, difficile est dictu. Haud multùm discrepat Syrus : *Qui timent à glacie, super eos copiosus fit nix.*

etiam Job adversitatis tempore incidens in amicos, qui in prosperitate, quando illorum opis minimè egebat, torrentis copiam bonorum ipsi spontè obtulerant, ab iis planè se destitutum et delusum reperit, ac despectum. Unde Septuaginta vertunt. *Propinqui mei non respexerunt me : tanquàm torrens deficiens aut sicut fluctus transierunt me.* Talis nimirùm est hominum amicitia, ut plurimùm fallax; at Dei amicitia fidelissima est, siquidem nullum in adversitate amicum deserit, qui Jobum etiam ab omnibus derelictum (uti postea dicetur) recepit, adjuvit, reparavit, et non solùm ad pristinum statum reduxit, verùm etiam omnia illi bona restituit duplicata. Hoc igitur attendant qui in hominibus spem suam collocantes, ab eis ambitiosè honorari et promoveri quærunt.

VERS. 16. — QUI TIMENT PRUINAM, IRRUET SUPER EOS NIX. Hæc sententia jam abiit in proverbium, quo significatur sæpenumerò fieri ut in majora mala incidant qui fugiunt leviora. Tacitè autem arguit amicos suos, qui ab illo procul fugerant, ne quid ab ejus ulceribus et pestilenti morbo dirâ contagione contraherent; sed accidit illis multò aliter : nam dùm à contactu fugiunt laborantis amici, in Dei iram, amicitiæ fideique proditoribus præparatam, incurrerunt, quod perinde est, atque si pruinam declinantes in nivem inciderent, quæ multò nocentior est, et ab illâ minùs expedita fuga.

Propriissimè hìc notatur *timor mundanus,* cùm quis damnum pœnamque ita metuit, ut eorum vitandorum causâ non dubitet sese magno et inexpiabili scelere astringere, et divinam legem violare. Quem timorem propterea D. Basilius nominat ἐχθρὸν, *hostilem* seu *inimicum*, et salutis oppugnatorem, qui animæ atque vitæ insidietur. Regius vates magno illum affectu repudiabat, et deprecabatur, dùm apud Deum sic contendit, Psal. 63, 2 : *A timore inimici eripe animam meam*, ut ibidem etiam notat idem clarissimus et eruditissimus pontifex, è cujus mente paulò diceretur clariùs. *A timore inimico*, vel hostili, qui nimirùm gratiæ vitam et jugulum petit, *eripe animam meam.* Alio in loco miseratur eorum hominum genus, quos hìc per duellis fœdam in labem et perniciem induxit : *Illic trepidaverunt timore ubi non erat timor,* Psal. 13, 9. Et paulò ante dixerat : *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Nimirùm alia potiùs omnia quàm Deum metuunt; unde necesse est ut sæpè vano et flagitioso timore commoveantur. In hàc classe plurimi sunt in orbe terrarum, qui dùm formidant, ne ambitionis suæ fructu spolientur, ne frustrentur insignium spe commodorum et speratâ voluptate, neve opes minuantur, dùm dedecus infamiamque metuunt, et imperiti vulgi rumusculos et sermones, deserto atque postposito Numinis metu, indignis se facinoribus perfidiosè contaminant atque polluunt, in quos illud convenit, Aristotelis lib. 3 Ethicorum, cap. 11, πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου, *belli esse* (vitæ nos dicamus) *terrores inanes multos.* Quod in minutum, et abjectum et inanissimis mundi opinionibus victum animum referunt sapientes. Itaque ille idem, lib. 7 Politicorum, cap. 1, ait esse quosdam qui metuant παραπετομένας μύιας, *circumvolitantes muscas*, in quibus nulla nimirùm sit animi fortitudo atque virtus. Quod etiam commune fuit Academiæ judicium, in quâ, teste Stobæo in Ethicis, cap. 4, docebatur : Qui timet omnia, etiam τὴν σκιὰν, *umbram suam*, ἀγεννῆ καὶ δειλὸν, *ignavum et meticulosum* appellandum. In Evangelio Matth. 8, 26, Christus *modicæ fidei* homines, ut fracto animo degeneres, vocat discipulos, qui præsente Filio Dei, de cujus ope atque præsidio securi esse debuissent in coortâ sævâ tempestate, ut in certo et inevitabili naufragio exhorrescebant. In cujus rei contemplatione Basilius Seleuciæ Pontifex Oratione 22 de importuno illo metu exclamat : « Infidelitatis argumentum est timor. » Nimirùm qui se potiùs in difficillimis rebus atque metuendis quàm Deum videt et considerat, nec ullam capit christiano pectore dignam constantiam, et in impios sæpè timores inanissimosque labitur.

Atque hunc eumdem mundanum timorem supervacuum jura dicerent, quem censoriâ velut virgulâ notant et puniunt; nec sufficere pronuntiant ut excusari homines possint, et beneficio legum juvari : sic cùm aiunt Prætoris edicto adjuvari illos, qui metûs causâ abfuissent, providentissimè addunt π. Ex quibus causis? si non supervacuo timore deterriti abfuissent. Et lege consequenti dicitur non sufficere quolibet terrore adductum timuisse, sed hujus rei disquisitionem ad judicem pertinere. Unde meo judicio regula eâ juris manavit π. de reg. juris l. 184 : « Timoris vani « justa excusatio non est. » In Cœlesti quidem foro et divinâ curiâ mundani timoris nulla justa excusatio est; ut non sit mirùm, ut gravissimè acerbissimèque illi puniantur, qui vanissimo timore delusi, ne leve damnum incommodumque sentirent, Dei legem voluntatemque abjecerunt. Fit enim sæpè Dei providentiâ, ut illud ipsum, quod magnoperè stultâ et impiâ contentione refugiebant, illis eveniat, et quidem inexspectatis incommodis et ignominiâ cumulatum, itaque dicunt vel inviti cum Jobo 3, 25 : *Timor quem timebam evenit mihi*; aut quod hoc loco in arcanis symbolis suis posuit : *Qui timent pruinam, irruet super eos nix.* Celerem deinde interitum horum in eâdem metaphorâ persistens exponit.

VERS. 17. — TEMPORE QUO FUERINT DISSIPATI PERIBUNT; ET UT INCALUERIT SOLVENTUR DE LOCO SUO (1).

(1) Verbum זרב, hoc solo loco obvium, varii variè explicant. Quidam, Kimchio auctore, *defluunt*, deducuntque à *canalis*, hoc sensu : Quo tempore canalis more summo impetu fluunt, tum succiduntur et desinunt. Quem interpretationem vix admittat forma pyhal, ut taceam etymologiam duriorem. Alii convenire putant cum צרב (unde נצרבו Ezech. 21, 3), cujus niphal vertitur *aduri*, *accendi*; quùm et aliàs ז et צ, litteræ unius organi, inter se permutentur, ut זעק et צעק, *clamavit*, עלז et עלץ, *exultavit*, מזה et מצה *suxit*. Hinc vertunt : *Quo tempore incalescunt*, æstum solis sentire incipiunt, *exscinduntur*, pereunt. A quâ interpretatione haud longè discedit A Schultens, qui collato Arabico, *icti, percussit*, locum sic interpretatur : *A sole icti statim abolentur, atque cum calore extinguuntur è loco suo.* Rectè verò J. D. Michaelis in *Supplem.*, p. 643. monuit, hanc versionem à rerum naturâ abludere; nec

Sicut, inquit, nix et matutinus humor in pruinam concretus, ubi sol incaluerit, liquescunt et evanescunt, neque in locis, in quibus candicârunt antea, ampliùs inveniuntur; et sicut torrens etiam æstatis ardore ustus siccatur, et perit; eodem modo timidi illi et immisericordes, qui quam poterant et debebant opem amico extrema patienti non tulerunt, ab æstu et fervore divinæ indignationis ac pœnæ tunc subitò solventur, et peribunt de loco suo, gloriâ et felicitate.

Septuaginta hæc aliter legunt, et ipsimet Jobo accommodant in hunc modum : *Qui verebantur me, nunc irruerunt super me sicut nix aut gelu concretum. Quemadmodùm quod liquefactum est calore exorto non cognitum est quod erat; ita et ego derelictus sum ab omnibus.* Quæ verba S. Chrysostomus in Catenâ sic explicat, quasi Job ipse suam doleat vicem et subitam mutationem, qualem subit pruina vel nix, quæ repentè ad austri flatum aut solis calore solvuntur : sic nimirùm ipse priùs amicis opibusque potens, domi forisque inclytus et charus, omnia repentè perdidit, familiam, amicos, bonum et amabile nomen, speciem et totum fermè corpus : neque quidquam fermè relictum est præter miseram animam.

Tropologicè S. Gregorius, lib. 7 Moralium, cap. 11, locum hunc exponit de iis peccatoribus qui pœnitentiam nimis procrastinant, et in finem usque vitæ differunt : tales enim *tempore quo fuerint dissipati,* id est, sub tempus mortis, quando terrena omnia dissipantur, vel audito solùm mortis nuntio, exanimabuntur, et *peribunt*, facti *tanquàm pulvis, quem projicit ventus à facie terræ.* Impii enim cùm nullum habeant humorem virtutis, quo contineantur et constringantur, instar pulveris omni vento erroris circumferuntur, et perversis suis opinionibus distrahuntur, et quasi ad nihilum rediguntur, ac si ampliùs futuri non essent post mortem. *Et ut incaluerit* furor Domini magnus ad vindictam impiorum accensus, irati judicis faciem sustinere minimè valentes, præ timore *solventur de loco suo*, et ad nutum æstuantis oculi ejus diffluent, liquefient et tabescent. « Quos enim, inquit Gregorius, « præsentis vitæ sollicitudo ordinat, amissio dissipat : « et tunc etiam exteriùs pereunt, qui intùs dudùm « æterna negligendo perierunt; de quibus rectè addi« tur : *Et ut incaluerit, solventur de loco suo.* Iniquus « enim quisque cùm incaluerit de loco suo solvetur; « quia judicio intimæ districtionis appropinquans, cùm « jam per cognitionem penè fervere cœperit, ab eâ, « cui dudùm inhæserat, carnis suæ delectatione sepa« ratur : tunc mens æstuat, et infructuosæ pœnitentiæ « se ignibus inflammat, duci ad supplicium timet, « præsentem vitam ex desiderio retinet; sed de loco « suo solvitur, quia oblectamenta carnis dèserens ejus « duritia per supplicium liquatur. »

Hæc scilicet est sors impiorum et pars calicis eorum, inquit Regius propheta, ut cùm exsurgit in judicio Dominus, illicò *dissipentur inimici ejus, et sicut deficit fumus deficiant; sicut deficit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei*, Psal. 67. Nequaquàm enim iratum Numen videre sustinent, sed vel solo ejus aspectu impii percelluntur, et præ nimiâ consternatione animi deficiunt, ac penitùs abolentur instar fumi, qui in nihilum redigitur; vel instar ceræ, quæ igni apposita colliquescit ac perit. Hanc fumi ceræque similitudinem expendens S. Hilarius ad prædictum Psalmi locum, sic eamdem illustrat : « Fumus, in« quit, cùm emerserit licet globosus et crassus, tamen « paulatim ille deficit aboleturque, ne exstet; et in « conspectu ignis cera sic liquescit, ut non sit; fumo « quidem in igne per levitatem sui tenuitatemque di« lapso, cerâ autem vi et calore ignis absumptâ; quia « infirmæ ipsa per se naturæ potioris diripiatur ardore. « Hunc in modum omnis iniquorum potestas ab igne « Dei, id est, Dei judicio, liquescit. » Eodem hìc sensu accipe illud : *Et ut incaluerit solventur, de loco suo;* ut verè in illos quadret illud, quod de impio similiter alibi Psalmographus ait : *Quæres locum ejus, et non invenies*, Psal. 36, 11, id quod ante ipsum Job, 7, 10, dixerat : *Nec cognoscet eum ampliùs locus ejus*, quod vide sequenti c. vers. 10, explicatum.

VERS. 18.—INVOLUTÆ SUNT SEMITÆ GRESSUUM EORUM : AMBULABUNT IN VACUUM, ET PERIBUNT (1). Invehitur

enim ictu solis torrentes sed diuturnâ siccitate æstatis deficere; explicandum potiùs esse verbum Hebraicum ex Syriaco, *coarctari*, unde, *angustia,* quò et referendum Arabicum, *sepem fecit gregi,* quasi diceres : *Coarctavit gregem.* Hinc vertendum : *Quo tempore coarctantur*, i. e., decrescunt, ripisque tandem notis, super quas exundabant, antea capiuntur. Supervacaneam existimo J. P. Bergii conjecturam, pro יזרבו divisè scribendum et legendum esse יזר בו, verbum זרר autem conferendum esse cum Arabico, quo utuntur in describendis *oculis igneis, ardentibus, inflammatis;* illud æquè commodè poetam h. l. adhibuisse de *tempore, quo ardens et fervidus æstus est.* Quod aliis minùs verisimile videbitur. Affixum in בחמו quidam referunt ad *torrentem*, quem supra, v. 15, in singulari numero nominârat, de quo nunc singulariter, nunc pluraliter loquitur. Sed *calor torrentis* minimè aptum; alii ad עת, *tempus*, trahunt. Malim ad שמש referre, facilè ex orationis serie subaudiendum; conf. supra, ad 3, 2. Veteres à se invicem discedunt. Alexandrinus : Ὥσπερ χιὼν, ἢ κρύσταλλος πεπηγώς. καθὼς τακεῖσα θέρμης γενομένης, οὐκ ἐπεγνώσθη ὅπερ ἦν. Quæ à vetere Latino sic expressa : *Sicut nix aut glacies constricta, cùm tabuerit in calore, non apparet, quid fuerit.* Priora latini interpretis verba attulit J. D. Michaelis, in *Supplem.*, p. 644, sed falsò ea Hieronymo tribuit, neque illa accuratè transcripsit : *Sicut glacies aut nix constricta.* Cæterùm apparet Alexandrinum nomina שלג et קרח (v. 16) ad hunc versiculum traxisse; imò videtur suo in Hebræo codice sic legisse : כמו שלג וקרח בעת י יזרבו וגו. Hieronymus : *Tempore, quo fuerint dissipati, peribunt; et ut incaluerit, solventur de loco suo.* Chaldæus : *Quo tempore peccàrunt homines ætatis diluvii creverunt* (scil. נחליא vel מיא *aquæ* aut *flumina*, quorum, v. 15, mentio facta; falsò in Bibliis Polyglottis, *dissipati sunt*, redditum); *consumpti sunt furore suo, et deleti sunt de loco suo.* Genuinam Chaldæi interpretationem non dubito hanc fuisse : *Tempore, quo exsiccati sunt* (rivi seu torrentes, ut Genes. 8, 1, *exsiccatæ sunt aquæ*), *excisi sunt*, seu evanuêre. Syrus : *Tempore, quo oritur in illis* (sol), *liquescunt, et æstu suo liquescunt è loco suo*, i. e., ut non ampliùs appareant. (Rosenmuller.)

(1) L. Cappellus, in *Not. crit.* ad h. l. observavit, eumdem ferè esse sensum hujus commatis cum sequenti, nempe turmas commeantium, atque per loca deserta iter facientium declinâsse à viâ suâ ad torrentes illos fallaces, spe inveniendæ aquæ, sed spe

adhuc in fallaces illos et infidos amicos, quorum involutæ sunt et flexuosæ viæ, id est, actiones, multis simulationibus et dolis intricatæ; quibus nihil promovent, et tandem inauspicato fine desinunt, et æternâ damnatione se involvunt. Tales Scriptura divina, Eccle. 1, 15, σκολιοὺς, *obliquos* et obtortos appellare solet; Salomon etiam διεστραμμένους, *curvos et distortos:* quorum mores planè Jobi moribus contrarii sunt, cujus candidæ et ingenuæ simplicitati repugnant. Et fortè Jobum intuebatur ut magistrum divinorum æmulator Pythagoras, cùm in aureis symbolis illud posuit : Ἐν ὁδῷ μὴ σχίζε, *in viâ ne scindito*. Simplicitatem et veritatem sectandam monet in vitâ tanquàm in viâ. Nam fraus, dissimulatio et mendacium est πολυσχιδὲς, *multipliciter scissum* atque lacerum. Unde is qui simulationibus et fraudibus utitur, vulgò *duplex* appellatur, de quo D. Jacobus : *Vir*, inquit, 1, 8, *duplex animo inconstans est in omnibus viis suis*. Cui quid impendeat mali Ecclesiastici auctor divino afflatu providit, cùm horribile væ denuntiat : *Væ duplici corde*, Eccli, 2, 14. Illud *væ* rei gravitatem, et diris jam devotum caput suppliciaque significat. Est enim scelus Deo invisum, qui summa veritas est, quæ simulatione convellitur : est et infestum hominibus, cùm fides, et mutua inter se communio candorque tollatur. Itaque Plato in Hippiâ minore laudat magni poetæ votum, Iliados 9, vers. 312 :

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν,
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ :
Inimicus sit ille mihi non minùs quàm orci portæ,
Qui aliud in præcordiis tegit, aliud verò loquitur.

Capræ, ut notat Plinius, lib. 8, cap. 50, lambunt arbores, et lambendo exsiccant; et cùm illas osculari videantur, occultum venenum infundunt, quo pereunt : sic nonnullos ore blando velut suaviari et vim amoris expromere putes, cùm detestabili quâdam machinatione insidias ponant, et nocere velint. Apostoli διψύχεις, *duplices animo* nominare solent, ut patet ex loco S. Jacobi citato et Constitutionibus Apostolicis : quod idem est cum duplici corde. Quasi duas animi cellas haberent, in quarum unâ rectitudo atque veritas; in aliâ fraus, mendacium perfidiaque versetur.

Hoc genus hominum damnant inprimis sacratorum Codicum oracula, in iisque Dei voces granditer et magnificè resonantes. *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum*, ait Sapiens 1, 5. Fictum disciplinæ vocat simulationem erudito artificio et malitioso coloratam; ad quam improbè concinnandam velut doctrina quædam solertiaque studii adhibeatur, quæ non potest

suâ frustratos coactos esse per vastam solitudinem iter suum peragere, in quo præ siti et æstu perierunt. ארחות h. l. non alio significatu quàm versu proximo capiendum, de *catervis viantium*, ut ארחות Genes. 37, 25. Isai. 21, 13. Construitur cum verbis masculini generis, respectu habito ad *significationem*, quùm intelligendi sint homines, iter facientes, ut Proverb. 21, 26, תאוה, quia *cupidum* denotat, cum verbo masculino construitur, ut קהלת, quia *auctorem* libri significat, ut masculinum tractatur, Coh. 1, 2, 12, 8, 10. Plura exempla vid. in Storrii Observat. p. 368, coll. p. 91. Ad homines, quibus ארחות constant, referendum quoque affixum in דרכם, ut sic verbo sit reddendum : *Inflectuntur catervæ quod ad viam suam*, torrentes quæsituri, ex quibus olim biberant; deflectunt à viâ, ad rivos illos iter avertentes. לפת enim, planè est, *avertit*, *deflexit*. Neutiquàm necesse, cum J. D. Michaelis in Supplem., p. 1456, pro ילפתו legere ילפתו. Unus de Rossii codex exhibet ילפתו. Verba יעלו בתהו Reiskius in *Conjectur.* ad h. l. arabicè expressit : *Immergunt se in vastum desertum;* scilicet יעלו habet pro tertiâ præteriti verbi יעל, quod confert cum Arabico, *ingressus fuit, penetravit, longè abiit*. Quod ipsum placuit Muntinghio, qui ex Vitâ *Saladini*, p. 232, ed. Schult. attulit, *penetrârunt sese in desertum*. Neque tamen arabici verbi indigemus, quùm עלה, *ascendit*, Hebræis pro *abire* sit usitatum; vid. Exod. 1, 1; Num. 16, 27; 1 Sam. 16, 46. (Rosenmuller.)

Involutæ sunt semitæ gressuum eorum, id est, vel, 1° torrentium, qui variis mæandris et flexibus decurrunt, quibus similes sunt amici mei, qui non rectà progrediuntur, sed obliquas et tortuosas agendi rationes sectantur. Vel 2° amicorum meorum, quorum opera et negotia implicantur multis peccatis, molestiis, doloribus, etc., ילפתו ארחות דרכם, *declinabunt*, sed fut. est pro præs. *semitæ illorum*, id est, torrentium, scil. à canali suo; q. d. : Mutant alveos, et aliud iter capiunt. Differunt *via* et *semita*; *via* plures habet *semitas*; *semita* est *viâ* angustior. Alii : *Concutiuntur itinera per quæ feruntur;* siquidem incussu lapidum magno fragore et impetu feruntur torrentes et omnia proterunt; de quo Virgil. 2. Æneid. : *Hùc illùc avertuntur*, vel *avertunt se* (scil. torrentes), *à semitis suis consuetis*, Heb., *à semitis viæ*, i. e., consuetudinis, *eorum*, vel propriè, à semitis per quas ibant. Alii : *Retrahuntur*, etc., magis magisque in se; breviores sunt cursus illorum, non ampliùs procurrunt, *obtortæ redduntur semitæ viæ earum*, i. e., aquarum; cùm enim deficere incipiunt præ calore, non feruntur consueto alveo, sed hàc illàc distorquentur et præterlabuntur, dùm paulatim consumantur. Hunc sensum arguunt verba sequentia. Τὸ לפת occurrit Ruth, 3, 8, ubi sign. *distorsit sese*, etc. et Jud. 16, 29, *et intorquens apprehendit*, etc. Alii : *Pervestigatur via transitûs eorum;* q. d. : Sed nullum eorum vestigium apparet, ita ut viâ quâ excesserint quærantur sedulò, nec usquàm reperiantur. Al. sic : *Detinentur viatores* in viâ *suâ* : ita cohæret sensu cùm duobus versibus sequentibus, ubi vana viatorum spes, etc., exprimitur. ארחות sumo ut à plerisque versu sequenti. לפת autem sign. *tenere*. Vide ad Jud. 16, et Ruth 3 : *Itinera viæ eorum* (i. e., aquæductûs, seu alvei) *sese avertunt*. Alii τὸ דרכם referunt ad viatores, qui tales torrentes conscenderant, putantes, cùm eos nive tectos viderent, infernè glaciem multam esse, tutumque sibi aditum fore in Themâ, etc.; at postquàm eos ascendissent, torrentes resoluti sunt, et ipsi perierunt. *Fratres mei fallunt*, perinde *ac si quis torrens glaci infuscetur* ac tegatur, deinde *operiatur nive*, quæ ni efficiat ut minùs densâ glacie incrustetur, ita ut vel *levi calore* dissolvatur, etc. *Cùm* (enim) *suum rimantur iter viatores, incassùm venerunt et pereunt*; ad eum torrentem si venerint *viatores*, et glaciem tangant (ut fieri solet), in baculis aut pedibus tentent, invenient fragiliorem quàm ut eos ferre possit, itaque *frustra venerint*, id quod eos pessimè habebit (id enim est quod dicit, *pereunt*), nec poterunt transire quò tendebant, videlicet ad *Theman*, aut quovis aliò.

Ambulabunt in vacuum, יעלו בתהו, i. e., ita ut relinquant locum vacuum aquis. *Subduxerunt se, excesserunt;* id etiam עלה sign. Vel, *ascendunt*, nempe, cùm convertuntur in vapores; alioquin aqua deorsùm fertur. Alii : *In desertum*. Id sign. תהו, Job. 12, 24, et alibi. In auras abeunt, in nihilum rediguntur. Sic עלה sumitur, Job. 5, 26.

Et peribunt, ויאבדו *ac penitùs intereunt*. (Synopsis.)

non perniciosa videri. Non amat falsum auctor veritatis. « Adulterium est apud illum omne quod fingitur, » inquit Tertullianus, lib. de Spectaculis, c. 33. Clemens quoque Alexandrinus, lib. 3 Pædagogi, c. 3, fieri posse negat ut quis animam habeat ἀληθινὴν, *veram*, qui caput, inquit, habet κίβδηλον, *adulterinum*, fictum videlicet os atque simulatum.

Neque minùs perspicuum est quid humana jura de illo eodem pronuntient : pertinet enim ad dolum malum, qui justitiæ est dehonestamentum : ubicumque inciderit, boni viri nomen commaculat, christianæ simplicitati opponitur. Itaque π. de dolo malo, l. 1, definiunt dolum malum jurisconsulti, « machinationem quamdam alterius decipiendi causâ, cùm aliud simulatur, et aliud agitur. » Quæ cùm pestis longè perniciosissima esse videatur, multæ excogitatæ sunt leges ad eam coercendam, quæ vetant quidquam sanctum et ratum esse, quod dolo malo et simulatione sit confectum. Non profero plura ex jure, cùm plurimarum legum justissimis aculeis dolus malus passim agitetur, fallacia puniatur. Communis quoque nationum omnium sensus ab omni ævo satis vidit eam fraudem simulatorum esse improbandam, ut indignam bono viro, et è moribus eliminandam, maximè inter Christianos, quibus nihil affectatum, improbè fictum et simulatum esse debet.

Tropologicè S. Gregorius, lib. 7 Moralium, cap. 12, locum hunc de reprobis exponit; « quorum involutæ sunt semitæ gressuum eorum; quia recta quidem deliberando appetunt, sed ad consueta sæpè mala replicantur; et quasi extra se tensi ad semetipsos per circuitum redeunt, qui bona quidem cupiunt, sed à malis nequaquàm recedunt. » Alludere videtur ad illud Psalmi, 11, 9 : *Impii in circuitu ambulant*, de quibus item Isaias ait, 59, 8 : *Semitæ eorum incurvatæ sunt in eis*. Vitia enim et passiones sunt illæ volubiles rotæ, in quibus impiorum animæ tanquàm Ixiones continuâ rotatione volvuntur. « Cæterùm quid omni suo laborioso circuitu proficiunt, qui nihil secum de fructu sui laboris portant? Alius namque adipiscendis honoribus desudat; alius multiplicandis facultatibus æstuat; alius promerendis laudibus anhelat; sed quia cuncta hæc quisque moriens deserit, labores in vacuum perdit, quia secum ante judicem nihil tulit. » Quò quid infelicius dici potest? Si ex Indis ad nos per mare navigans quis auro et argento dives properaret, et post totius maris cursum in portu naufragium pateretur; nonne miserum illum affirmares, et in vacuum apud Indos laborâsse divitias accumulando? Id utique omninò contingit divitibus hujus seculi : anhelant enim ad hæc mundi bona conquirenda et acquirenda, cùm tamen in fine vitæ, quando alterius vitæ portum jamjam ingrediuntur, omnia quæ hìc acquisiverant amittant. O infelix labor totius vitæ! omiserunt miseri pro bonis æternis laborare, ut temporalia acquirerent; et tunc simul et temporalibus et æternis destituuntur; temporalibus quidem, quia hæc omnia tollit mors; æternis verò, quia nihil eorum negotiati sunt; quapropter miserè pereunt. Porrò hæc verba quoque imperfectos Christianos et religiosos pungunt, adurunt frigescentes et ignavos, qui vanâ reverentiâ hominum, aut levissimo timore difficultatis, quæ omnes virtutes reddit pretiosissimas, in magnæ deficiunt negligentiæ frigus, ut periculum aliquando sit ne excidant loco suo. Hi siquidem sunt, quorum involutæ sunt semitæ, qui non progrediuntur quantùmvis gradiantur; qui non magis eunt quàm redeunt; qui simul ac procedunt statim recedunt; qui vix convertuntur, cùm facillimè revertuntur; qui perambulant in vacuum, cùm tantumdem recurrant quantùm cucurrerant, replicantes in semetipsos eosdem seculi mores, easdem imperfectiones : quorum semitæ meritò dicuntur involutæ; quia, ut S. Gregorius dixit, *omne quod involvitur in semetipsum replicatur*, non aliter quàm equus cùm in gyrum ducitur, aut cùm trochum circumagitant pueri. Tres autem causas tepiditatis invenio juxta S. Gregorium, sive triplex tepidorum genus, qui involutis semper semitis potiùs regrediuntur, quàm iter aggrediuntur virtutis. Primum genus eorum qui optimis desideriis nutriti, nullum aut pauca opere complent, cùm omnia valent. Alterum genus est, quorum desideria ipsa in integrum deficiunt. Tertium genus medium inter duo dicta intercedit, eorum scilicet, qui quædam volunt, quædam nolunt; neque tantùm operibus ipsis claudicant, sed et votis, de quibus vide S. Gregorium, lib. 7 Moral., cap. 12.

Vers. 19. — Considerate semitas Thema, itinera Saba, et exspectate paulisper (1). Superiori versu falsorum amicorum atque hominum impiorum *gressus*, id est, conversationem, multis simulationibus, dolis et deceptionibus implexam atque involutam esse pronuntiaverat, quibus ipsi tandem dolorum et fraudum architecti, propriis irretiti laqueis, malè pereunt; nunc Themanorum et Sabæorum, utpote Eliphazo sociisque notissimorum, ac subditorum exemplo rem confirmaturus, rogat ut illorum *semitas*, id est, actiones, et *itinera*, id est, negotiandi et conversandi rationes, sedulò considerent et inspiciant; quemque tandem omnes illorum circumventiones et fallaciæ finem habituræ sint attendant. Occultè autem hic ipsummet Eliphazum taxat, qui erat Themanites, seu rex Themanorum, et socium ejus Sopharem, qui

(1) Τὸ הביטו, detractis punctis, imperat. esse possit : הביטו ארחות תמא, *respexerunt*, *semitas Thema* : nempe vel, 1° torrentes, qui, mutato cursu, per eas solitudines decurrent; vel 2° amici Job, qui, more mercatorum, emporia tantùm respiciunt, unde spes lucri est, eâ sublatâ, emporia deserunt; sic amici me colebant donec à me aliquid exspectârunt. Vel sic : *Respexerunt semitas* quæ in Themâ ducunt, sperantes se ibi reperturos aquam. *Cùm viam ad Themam respexissent*, scil. *viatores*, *consideraverunt* (nempe torrentes illos, ut aquam indè peterent); *semitæ Thema*, i. e. turmæ proficiscentium in Thema. Ita sumitur vox ארחות Gen. 37, 25, et Isa. 21, 13. *Viæ*, pro *viatoribus*, metonymicè adjuncti. Et exemplum petit Job è proximis et notis torrentibus. *Respexerunt* (scil. ad hos torrentes) *turmæ*, etc. Deficit vox אליהם *ad illos*, *spectaverunt viatores*, etc., ut spem in iis ponerent. (Synopsis.)

erat rex Ammonitarum, seu Naamathæorum urbis primariæ, non admodùm à Saba distantis; quos tacitè perstringit, et violatæ arguit amicitiæ, quòd sibi in tantâ necessitate constituto minimè opitularentur. Atque hic mihi videtur genuinus hujus loci sensus, qui optimam cum præcedentibus et sequentibus connexionem habet, in quâ quærendâ plurimi interpretes multùm laborant et se torquent.

Idem igitur est ac si Job diceret : Ut te, ô Eliphaz, et socios tuos violati juris amicitiæ et proditæ humanitatis reos agam, non multis aliunde accersitis opus est argumentis aut testimoniis; vosmetipsos duntaxat inspicite atque actiones vestras, modumque procedendi vestrum, quem mecum tenuistis, paulisper attendite; atque ipsomet vestro ipsorum calculo, si modo æqui esse judices velitis, vos ipsos condemnabitis, et violatæ reos amicitiæ pronuntiabitis ad vestram confusionem.

Tropologicè locum hunc pro remedio tepiditatis exponit Nierembergius noster in Asceticis suis, lib. 6 Doct. 5, cap. 48. Postquàm enim, inquit, tepiditatis morbum et pericula significavit Job, nunc medelam adhibet, et salutare porrigit pharmacum. Quod tandem remedium? hoc quidem maximum, considerare ipsos tepidos, eorumdem miseriam et vilitatem, hoc satis putavit ut omnem cordis languorem, omnem animi torporem deponeremus, ne similes iis essemus, et in alienâ vitâ nostram formidaremus; sicut Salomon contemplatus miseriam et paupertatem tepidi exemplo tantum malum exhorruit : *Per agrum*, inquit, Prov. 24, 30, *hominis pigri transivi, et per vine amviri stulti; et ecce totum repleverant urticæ, et operaverant superficiem ejus spinæ, et maceria lapidum destructa erat : quod cùm vidissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam.* Stupuit conspicatus desolationem quam vidit in rebus ignavi et negligentis, quem meritò stultum vocat; doctusque alieno exemplo, proposuit sollicitè et strenuè res suas curare. Quòd si pigritia rerum temporalium sic commovit regem locupletissimum, ut diligenter sua procuraret timens paupertatem, ad quam trahere solet pigros; negligentiam spiritualium bonorum multò magis formidare nos pauperculi debemus. Quapropter meritò S. Job idem, quod Salomon pro temporalibus fecit, nos jubet pro spiritalibus facere, monens ut animum ad tepidos vertamus, eorumque miseriam perpendamus, ut caveamus id esse quod pavemus : *Considerate*, inquit, *semitas Thema, itinera Saba, et exspectate paulisper. Thema quippe* (Teste Gregorio, lib. 7, Moral. cap. 14) *Auster; Saba autem rete interpretatur.* Quid hic per Austrum, qui afflata teporibus membra dissolvit, nisi fluxa vivendi remissio; quid per rete, nisi actionis obligatio demonstratur? Qui enim dissolutâ mente ea quæ terrena sunt appetunt, nec gressu libero ad Deum pergunt, ipsi se suis inordinatis conatibus ligant; cùmque se fluxis conversationis suæ actibus implicant, quasi remansuros in retis vinculis pedes ponunt. Benè autem tepidorum facta describens Job considerare hæc admonet. « Quia (ut inquit ibidem « S. Gregorius) perversa agendo diligimus; sed hæc « visa in aliis dijudicamus, et quæ in nobis minùs di- « judicanda credimus, quàm sint turpia in aliorum « actibus cognoscimus : sicque fit ut ad seipsam mens « redeat, et agere quod reprehendit erubescat. Quasi « enim à speculo fœda facies displicet, cùm mens à « vitâ simili in seipsâ quod aversetur videt. »

VERS. 20. — CONFUSI SUNT, QUIA SPERAVI; VENERUNT QUOQUE USQUE AD ME, ET PUDORE COOPERTI SUNT (1). Pergit adhuc carpere infidelitatem amicorum suorum ipsum in eâ necessitate deserentium, à quibus in tantâ calamitate opem et solatium meritò sperare debuisset; sed postquàm ad visendum eum accesserant, præ pudore et confusione amicitiam prodebant, et humanitatis jura turpiter violabant.

Septuaginta hunc et præcedentem versum nonnihil aliter interpretantur, dicentes : *Vias Thæmanorum videte, semitas Sabæorum intuentes; et confusionem debebunt qui in civitatibus et pecuniis confidebant.* Ubi videtur esse synecdoche, quâ Thæmanos et Sabæos ponat pro toto genere eorum qui mercaturam exercent; conjungiturque cum eo quod versu 18, ex versione septuaginta Interpretum dixerat : *Derelictus sum ab omnibus : perii autem et exul de domo meâ factus sum.* Id Stunica sic exponit, quasi dicat : Ex me exitum eorum discite qui divitiis comparandis incumbunt, ponuntque suæ salutis spem in opibus et urbibus quas possident; hoc est, in me uno apparet fallaces esse divitias. Chaldæus vertit : *Confusi sunt qui speraverunt in idolis suis;* significans spem omnem extra Deum inanem esse ac fallacem. Verùm cùm Job nunquàm in idolis aut divitiis, sed in solo Deo spem omnem suam collocaverit, hic sensus minimè est litteralis, sed is quem ante tradidimus, quo amicos violatæ arguit amicitiæ, uti sequentia manifestè declarant.

VERS. 21. — NUNC VENISTIS; ET MODÒ VIDENTES PLAGAM MEAM TIMETIS (2). Modò ad præsentes tres amicos

(1) Ceux qui, pendant l'hiver ou le printemps, avaient voyagé dans les pays où ces torrents étaient si fréquents et si pleins, ne doutaient pas qu'ils n'y trouvassent encore de l'eau dans les chaleurs de l'été; et dans cette confiance, ils se mirent en chemin pour aller à Théma ou à Saba, qui sont des pays où ces torrents sont ordinaires; mais ils furent trompés dans leur attente. Ils cherchèrent vainement de l'eau où il y en avait eu. Ils reconnurent les lieux, ils les examinèrent, mais ils s'en retournèrent confus. Cette expérience les détrompa, et elle a depuis servi à détromper les voyageurs. Mais la fausse amitié, semblable à ces torrents desséchés, ne se reconnaît qu'à chaque expérience nouvelle. Quiconque n'en a pas besoin la trouve; quiconque en a besoin ne la trouve plus. Elle est pleine et abondante comme les torrents quand tout est inondé. Elle tarit, comme eux, quand tout est sec. (Duguet.)

(2) Jam similitudinem ad socios accommodat. Hæc, inquit, dico, כי-עתה הייתם לא, *quia* scilicet profectò *nunc vos estis nihil*, valetis ad meum mitigandum dolorem omninò nihil; solatii vel tantillùm à vobis exspectantem fefellistis haud aliter ac spem eludit, longo sub itinere, sitientium, repertus torrens aquæ inops. לא h. l. *nihil*, τὸ μηδὲν, ut Dan. 4, 32.; Ezech. 21, 31. Pro לא ad marginem notatum est legendum esse לו, quod ipsum in textu exhibent plures codices, et manu et typis exarati, quos recensuit de Rossi ad h. l. Qui hoc præferunt, tantùm non omnes pro pronomine *ei* habent, respicique arbitrantur נחל us. 15, et subaudiunt דומים *similes*, vel נמשלים. *comparati*, vertendo : *Vos estis illi* fallaci torrenti *similes.* Quod tamen duriusculum videtur. Existimo potiùs meram esse scribendi diversitatem, sicuti aliàs sæpissimè aleph et vau quiescens invicem permutantur, veluti יפא et יפו, urbis *Joppe* nomen, Jon. 1, 3; Esdr. 3, 7. עדא et עדו Zach. 1, 1; 5, 7; 6, 14. Plura exempla vid. in Hilleri Arcano Kethib, p. 58. Pro לו unus de Rossii cod. à primâ manu, et Cassellanus à secundâ manu habent לו, quod ipsum expressit Alexandrinus : Ἀτὰρ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνελεημόνως, nec non Syrus : *Et etiam vos estis contra me.* Illam legendi rationem prætulerunt Hubigantius, J. D. Michaelis, Hufnagel. Nec displicuit de Rossio, qui : « Optima, inquit, sententia : « *Nunc quod adestis mihi*, vel *mecum*, *et infortunium* « *meum conspicitis, consternamini.* » Quod verò addit, Syrum videri utramque lectionem, לא et לו conjunxisse, hoc nescio unde colligi possit. Equidem omninò retinendum קא censeo sensu, quem superiùs exposui. Nec aliter Chaldæus : *Nunc estis perinde ac si non essetis.* Plura de hâc scribendi diversitate vid. in Aurivillii Dissertat. p. 496, seq. edi. Goetting. תראו חתת ותיראו *videtis*, scilicet vidistis (ut futurum per præteritum exponatur, quia præcessit præteritum) *terrorem*, i. e., miseriam ac horrenda mala, à Deo mihi immissa, *et timuistis*, ut torrentes simul ac calorem sentiunt, resolvuntur et evanescunt; sic vos horruistis ad plagam meam, unde iram Dei in me, et me impium collegistis. Paulò aliter A. Schultens : « Ultimum, inquit, membrum habet aliquid *proverbiale*, « ut videtur, cum venustâ alliteratione. Suspicor extitisse dictum solemne ראה וירא, *vidit et extimuit*, in « homine parùm forti, atque ad conspectum periculi « trepidante, postquàm præclara omnia esset minatus. « Sic fermè *factis ignavi, verbis* sunt *præstrenui.* Id « commodissimè transfertur ad amicos largiter pollicentes, et nihil omninò præstantes. » (Rosenmuller.)

directè dirigit sermonem suum, dicens : Vos, ô tres amici mei, Eliphaz, Baldad et Sophar, recens quidem ad me accessistis, sed nunc intuentes cladem meam præ pudore et horrore me aversamini : quid igitur mirum si alii, vel quia sumptus in meâ salute procurandâ facere recusant, aut quia aliquid à pestilentis morbi contagione metuunt, non accedant, cùm vos ipsi viri principes, quos inter omnes sapientiæ nomen maximè commendat, à meâ plagâ aliquod timeatis lethale contagium, aut vestrarum facultatum in amico fovendo liberale dispendium. Ita Sanctius noster cum D. Thomâ.

Septuaginta reddunt hoc modo : Ἀτὰρ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνελεημόνως· ὥστε ἰδόντες τὸ ἐμὸν τραῦμα φοβήθητε· *Nunc autem et vos insurrexistis in me sine misericordiâ : itaque videntes vulnus meum timete.* Quasi diceret : Hoc potiùs timendum vobis esset, ne immisericordes in me sitis, quàm ne vobis ego sim oneri. Si enim omnis qui peccat vexatur ærumnis, atque ex me hujus rei argumentum petitis; ergo et vobis quoque timendum est, ne ob immisericordiam vestram, quam modò exhibetis, à Deo graviùs puniamini.

Videntur autem tres amici isti duo potissimùm præposterè timuisse : primò, ne scilicet consortes criminum, quibus Jobum obstringi crediderant, putarentur; vel certè ne minùs inculpati viderentur, si homini opinione ipsorum flagitioso faverent. Secundò, ne illis officium amicitiæ nimis magno constaret. Nam vir clarissimus Jobus, si cum eo pro generis et virtutis celsitudine ageretur, magnâ pecuniæ vi, labore multo, et repetitis regum officiis tractandus, et è fimeto in locum tanto viro dignum educendus esset. Quæ expositio cum sequentibus optimè cohæret.

VERS. 22. — NUMQUID DIXI : AFFERTE MIHI, ET DE SUBSTANTIA VESTRA DONATE MIHI (1)? — VERS. 23. — VEL, LIBERATE ME DE MANU HOSTIS, ET DE MANU ROBUSTORUM ERUITE ME (2)? Non obscurè amicos suos notat avaritiæ, quasi timuerint suis facultatibus extremam illius inopiam sublevare, propterea dicit : Non est quòd timeatis, ne morbus hic meus diraque necessitas quidquam de vestris facultatibus exhauriat, cùm nunquàm à vobis neque priùs in florente, neque nunc in afflictâ fortunâ aliquid exegerim, neque ut de vestris rebus aliquid præberetis indigenti, neque ut tunc mihi ferretis auxilium, cùm viderem à robustorum armatâ manu vel etiam ab hostili acie periculum impendere. Hostes et robustos fortè intelligit Sabæos et Chaldæos, qui ejus fortunas invaserant, et in prædam abduxerant, ut capite primo narratum est. Vel fortè hostes et robustos appellat calamitatem et totam miseriam suam; de quâ etiam capite trigesimo ita locutus est : *Pharetram suam aperuit, et afflixit me, et frenum posuit in os meum. Dissipaverunt itinera mea, insidiati sunt mihi, et prævaluerunt, et non fuit qui ferret auxilium*, Job 30, 11. In quo vehementer elucet et se prodit ingens animi magnitudo Jobi, quæ in tantis jacturis gravissimisque incommodis adduci non potuit, ut ab alio quàm à Deo opem auxiliumque postularet. Quo animo Ecclesia et ejus præstantissimi duces omnes Christianos et Deo deditos viros esse optant, quando cum adversâ conflictantur fortunâ, et multos iniquos homines infestos habent; ut auctor est Zacharias de bellis Ecclesiæ verba faciens : *Et dicent*, inquit 12, 5, *duces Juda in corde suo : Confortentur mihi habitatores Jerusalem in Domino exercituum Deo eorum*, id est, solo Deo et Sanctis ejus nitantur, et ab alio nemine præsidium quærant, *quia vana salus hominis*, ut Psalmographus canit, qui creber est in vanâ illâ et stultâ in hominibus fiduciâ amoliendâ, et aliquando quidem generatim negat spem in homine collocandam, aliquando verò nominat disertè principes, in quibus plus periculi videbatur, dicens : *Bonum est sperare in Domino quàm sperare in principibus*, Psal. 117, 9; ubi stylo Hebræorum, qui comparativo carent, *bonum* idem est quod *melius;* et ita vertit S. Hieronymus. Idem alio loco iterùm inculcat his verbis :

(1) *Donate, pro me? Munera date, propter me?* ad me liberandum. Nempe, vel, judicibus et tyrannis; vel, hosti qui me captivum tenet. (Synopsis.)

(2) Quasi diceret : Si vos talia rogâssem, deberetis mecum immisericorditer agere, etc. Nunc nihil à vobis postulo. Ita vulgò exponunt; sed vide num aliud velit, se nunquàm ab illis auxilium aut solatium in hâc calamitate petiisse, ac ne eos quidem exspectâsse, sed eos ultrò, non vocatos, nec exspectatos, venisse.

DE MANU HOSTIS, *adversarii.*

DE MANU ROBUSTORUM, עריצים, *violentorum.* Alii, *terribilium.* Puto eum allegoricè graves suas calamitates intelligere. (Mercerus.)